

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jitka Červinková

Noví islámští kazatelé v Egyptě

New Islamic Preachers in Egypt

Ústav filozofie a religionistiky

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Milan Lyčka

Praha, 2011

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, a že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Brně dne 14.8.2011

podpis

Anotace:

Tato bakalářská práce si kladla za cíl zkoumat nové formy islámského kázání v Egyptě a jeho důsledky pro rozvíjející se roli náboženství v každodenním moderním životě člověka. Ve věku masmédií se objevují nové formy propagace víry a zbožnosti, objevují se i noví islámští kazatelé, pro něž je typický „západní styl“ a zejména nové prostředky, které využívají (satelitní televize a internet), a proto jsou také často nazýváni „islámskými televangelisty.“ Práce se snažila zasadit islámského kazatele do historického kontextu a načrtnout obtížně vystihnutelnou roli kazatele v islámu a zaměřila se na novou verzi islámského kázání. Ukázalo se, že náboženská autorita se přenesla mimo tradiční struktury, a že se změnila kritéria, na jejichž základě mladí lidé kazateli autoritu připisují. Vedle nových kazatelů se stále častěji objevují i ženy kazatelky, které se chtějí podílet na formování egyptské náboženské scény. A zdá se, že nové islámské kázání je více flexibilní a adaptovatelné na protikladné požadavky současného života v Egyptě.

Klíčová slova: Islámští kazatelé, Islám, Média, Televangelismus, Ženské kazatelky.

Annotation:

This thesis aimed to explore new forms of Islamic preaching in Egypt and its influence on growing role of religion in modern everyday human's life. Together with the era of mass media new forms of propagation of faith and religiosity appear along with new Islamic preachers. These preachers might be characterized by western style and mainly by new tools they are using (satellite T.V. and internet), and that's why they are often being called "Islamic televangelists". This thesis tried to put Islamic preacher in historical context, to explain complicated role of preacher in Islam and concentrated about new version of Islamic preaching. It turned out that religious authority moved out from traditional structures and that the criteria based on which young people ascribe authority to the preacher totally changed. Together with new preachers women preachers started to appear, they want to form the religious scene as well. And it seems like that the new forms of Islamic preaching are much more flexible and adaptable to the needs of modern Egyptian life.

Key words: Islamic preachers, Islam, Media, Televangelism, Women preachers.

Obsah

Úvod	1
1. Náboženská autorita v islámu.....	4
1. 1. Islámský kazatel a jeho role v historii	4
1.2. Kazatelství v arabské terminologii	6
2. Průkopníci nových forem islámského kazatelství.....	10
2.1. Hvězda státní televize aš-Š'arāwī.....	11
2.2. Šajch al-Qaraḍāwī a islám online	13
3. Noví islámští kazatelé.....	20
3.1. 'Amr Chālid	22
3.2. Následovníci Amra Chālida	33
4. Nový fenomén kazatelek	38
Závěr	43
Seznam použitých zdrojů:.....	45
Přílohy.....	49

Úvod

Jednou z nejoblíbenějších a nejmodernějších tváří mezi islámskými kazateli v Egyptě je v současnosti mladý účetní, který nosí značkové doplňky a skvěle padnoucí obleky. Na rozdíl od svých tradičních protějšků nenosí dlouhý vous¹, ale dokonale upravený knírek a hovoří o koránských příbězích, o lásce k Bohu, modlitbě a jiném v hovorové arabštině. 'Amr Chālid pro své kazatelství a propagaci islámu používá nová média, a to satelitní televizi, internet a sociální média jako například Facebook a zdaleka není jediným představitelem tohoto nového fenoménu v islámském světě. Noví islámští kazatelé se odlišují od těch tradičních především svou schopností spojit se s věřícími mimo mešity, tradiční místa uctívání a po staletí i setkávání. Našli si nové cesty pro oslovování věřících i nevěřících, masmédia.

Samozřejmě by bylo příliš zjednodušující zařadit všechny nové kazatele do jedné skupiny, přesto se však vyznačují určitými charakteristikami, které je spojují: jsou vysoce vzdělaní, ale neprošli oficiálním náboženským vzděláním v tradičních náboženských školách, pocházejí často z velmi dobře založených rodin, pro oslovování publika používají hovorové arabštiny, egyptského dialektu, čímž přibližují náboženství daleko širšímu spektru lidí, a vyznačují se západním stylem v oblékání.

Noví islámští kazatelé, kteří bývají často médií označováni za „islámské televangelisty“ nabízejí věřícím novou verzi islámské zbožnosti, která se zdá více flexibilní a adaptovatelná na život současných Egyptanů, kteří nacházejí sami sebe na pomezí mezi sekulárním životem a islámskými tradicemi.

Íránský sociolog Āsif Bajāt o této nové generaci Egyptanů říká: „*Tato globalizovaná mládež zobrazuje mnoho zdánlivě protichůdných směrů. Jsou náboženskými věřícími, ale nedůvěřují politickému islámu, pokud o něm vůbec něco vědí; pohybují se tam a zpět mezi*

¹ Který bývá chápán jako znak pobožnosti.

'Amrem Dijābem ² a *'Amrem Chālidem*³, od chození na párty k modlitbám, a přesto pociťují zátěž silné společenské kontroly ze strany starších, učitelů a sousedů.“⁴

Cílem této práce je zkoumat nové formy islámského kázání v Egyptě a jeho důsledky na rozvíjející se roli náboženství v každodenním životě běžných Egyptanů. Práce se snaží zasadit islámského kazatele do historického kontextu a vysvětlit termíny, které jsou v arabštině pro kazatele používány. Zároveň se snaží zmapovat počátky vzniku fenoménu takzvaných „islámských televangelistů“ a pokouší se zachytit proměnu náboženské autority v egyptské společnosti, přičemž se zaměřuje na novou verzi islámského kázání, která je reakcí na protikladné požadavky současného života v Egyptě.

Téma nových forem islámského kázání je pro mě velmi zajímavé z mnoha důvodů. Jednak jsem díky svému dlouhodobému pobytu v oblasti měla možnost zblízka poznat fenomén islámských kazatelů a sledovat jejich vliv na běžné Egyptany a jednak v českém jazyce neexistuje práce, která by se tomuto tématu věnovala.

Jelikož neexistuje dostatečná literatura, která by se věnovala tematice nových forem islámského kazatelství, je práce založena na sekundárních pramenech v angličtině a v arabštině, video a audio materiálech, sledování arabské satelitní televize a v neposlední řadě rozhovorech s lidmi, kteří jsou tímto fenoménem ovlivněni.

Práce bude rozdělena do tří hlavních částí. První část je teoretická, věnuje se náboženské autoritě v islámu obecně, snaží se zasadit islámského kazatele do kontextu a vysvětluje základní arabské termíny, které jsou v arabštině používány pro české slovo „kazatel“. Druhá část se věnuje počátkům fenoménu „islámských televangelistů“, objevení se

² Populární egyptský zpěvák

³ Populární egyptský kazatel

⁴ A. Bayat, „From Amr Diab to Amr Khaled“, *Al-Ahram Weekly On-line* 639 (2003), [cit. 2011-07-24]. Dostupné online: <<http://weekly.ahram.org.eg/2003/639/fe1.htm>>.

kazatelů na televizních obrazovkách a jejich inovativnímu způsobu kázání. Hlavní, třetí část celé práce, se pak věnuje samotnému jevu nových kazatelů a jejich využití médií v kazatelství, obsahu jejich kázání a zejména osobnosti 'Amra Chālida, který je jedním z nejvýznamnějších představitelů tohoto fenoménu v Egyptě a který byl časopisem Times označen za jednoho ze sta nejmočnějších lidí na světě. V závěru se zmiňují o fenoménu kazatelek.

Pro přepis arabských slov a vlastních jmen používám v této bakalářské práci stejný systém transliterace jako v učebnici Moderní spisovná arabština.⁵

⁵ J. Oliverius, F. Ondráš, Moderní spisovná arabština, Praha: Set out, 2007.

1. Náboženská autorita v islámu

„Náboženská autorita je těžko zachytitelný a obtížně definovatelný koncept. Podle Maxe Webera je autorita charakterizovatelná schopností nechat jiné lidi následovat určitá pravidla a rozhodnutí, bez potřeby uchýlit se k donucovací síle.“⁶

Egyptské islámské kazatelství prodělalo za posledních dvacet let obrovskou proměnu a tradiční náboženská autorita se přenesla mimo tradiční struktury. V moderní době se díky novým médiím stala otázka náboženské autority mnohem komplikovanější a větší počet jednotlivců i skupin si nárokuje právo mluvit o islámu, a dochází tak k pluralizaci náboženské autority.

1. 1. Islámský kazatel a jeho role v historii

Pro pochopení role kazatele v islámu je potřeba přirozeně začít od odkazu proroka Muḥammada, který je muslimy vnímán jako první příkladový islámský kazatel. Nicméně abychom plně pochopili zdroj společenské, politické a kulturní autority kazatele, je třeba se navrátit až do doby ještě před rozšířením islámu. Starověcí Arabové oslovovali mluvčího kmene, který stál ve společnosti na velmi významné pozici, slovem *chaṭīb*. Byl jednou z postav stojících v čele kmene, vyjednával s jinými kmeny a vedl společenství v boji.

„Chaṭīb musel být schopen vychválit slavné činy a ušlechtilé vlastnosti svého kmene a vyprávět o nich v dokonalém jazyce, zároveň být schopen zdůraznit slabosti jeho

⁶ G. Krämer, S. Schmidtke (eds.), *Speaking for Islam: Religious Authorities in Muslim Societies*, Leiden: Brill, 2006, s. 1.

oponentů.“⁷

Muḥammad je muslimy vnímán jako dokonalý příklad kazatele, ale zároveň na základě své autority z „minbaru“⁸ nejen káže, ale také rozhoduje politické záležitosti, rozdává rozkazy, řeší spory a jiné. Minbar se tak stal „*symbolem nábožensko-politické autority*.“⁹ Charakteristika chuṭby¹⁰ se od dob vystoupení proroka jako kazatele změnila, od nynější chvíle slouží chuṭba pouze k oslovování muslimů a nikoliv k napadání jiných kmenů či k vychvalování vlastního kmene.

Ve svých kázáních Prorok a po něm následující takzvaní čtyři pravověrní chalífové mluvili o tématech, která se velmi úzce dotýkala komunity či širší společnosti věřících, takzvané „ummy.“ Témata jako válka a mír, politika a ekonomika, manželství a rozvod či praktická kázání o tom, jak správně praktikovat, byla vždy propojena s kázáním o víře v jediného Boha a Jeho Proroka. Společně s kázáním o morálce, mravech, oddanosti a zbožnosti, byl také kladen velký důraz na eschatologická témata.

⁷ Houtsma, M.Th. et al. (eds.), *E. J. Brill's Encyclopedia of Islam*, vol. IV, Leiden - New York - Köln: Brill Academic Pub, 1993, (1913¹), s. 929.

⁸ Minbar je vyvýšené místo v mešitě, ze kterého kazatel káže.

⁹ R. T., Antoun, *Muslim Preacher in the Modern World: A Jordanian Case Study in Comparative Perspective*, Princeton: Princeton UP, 1989, s. 63.

¹⁰ V předislámské Arábii slovo chuṭba odkazovalo na proslov mluvčího kmene, s příchodem islámu pak označovalo kázání určené pro muslimy.

1.2. Kazatelství v arabské terminologii

Jelikož kazatel v islámu zastává velmi mnohostranné role, i termíny, kterými je označován kazatel v arabštině, se mění v poměru k různému prostředí a příležitosti.

1.) Šajch

„Tím nejjobecnějším a nejvíce používaným termínem pro toho, jenž káže, je v Egyptě slovo šajch.“¹¹

Ač literárně slovo šajch znamená „stařec“, což odkazuje na uctivé označení mužů vyššího věku nebo vysokého sociálního postavení, v průběhu historie tento termín nabyl náboženského významu, který označuje učence v různých islámských vědách, jenž však nemusí být nutně kazatelem, a jedná se o velmi obecné označení.

2.) Chaṭīb

Chaṭīb je jedno z nejčastěji se objevujících označení pro kazatele. Specificky označuje kazatele, který pronáší páteční polední kázání, „chuṭbu“, která je asociována s páteční hromadnou modlitbou, slovo chaṭīb může označovat mimo náboženský diskurz i prostého řečníka.

Páteční kázání se tradičně objevuje v rámci vysoce strukturovaného, prostorového a časového rámce jako povinnost pro muslimskou komunitu, jak byla ustavena v Prorokově příkladném praktikování. Kázání je tedy chápáno jako povinná součást muslimské týdenní rutiny.

¹¹ P. D. Gaffney, *The Prophets' s Pulpit: Islamic Preaching in Contemporary Egypt*, Berkeley: University of California Press, 1994, s. 30.

Jelikož slovo chaṭīb je omezeno prostorově a časově na kazatele pronášejícího páteční kázání a nebo kázání při dvou muslimských svátcích, tak v případě, že stejný šajch, který v pátek kázal chuṭbu, použije stejný text v jiném islámském centru nebo na univerzitě, nebude tento text označován za chuṭbu, ale spíše přednášku nebo lekci.¹² Primárním místem, kde od zjevení islámu byla pronášena kázání, byla mešita, jenž brzy nesla víceúčelový charakter, který reflektuje mnohostrannou úlohu kazatele v islámu.

Jako chaṭīb může fungovat v podstatě kdokoliv z řad muslimů a na základě odkazu proroka Muḥammada by to měl být ten nejlepší mezi nimi. Dnes jsou chaṭíbové často voleni a vybíráni podle několika kritérií: úspěšný kazatel by měl mít islámské vzdělání ze státní univerzity al-Azhar, umět celý Korán z paměti a být schopný jej krásně recitovat, mít dobrou znalost islámského práva a v poslední řadě být velmi dobrým mluvčím.

Charles Hirschkind říká:

„Kazetové nahrávky kázání populárních muslimských kazatelů neboli chuṭabā' se staly všudypřítomnou součástí současné sociální scény. Kázání dobře známých řečníků se vnáší do ulic z reproduktorů v kavárnách, z obchodů krejčích a řezníků, z dílen mechaniků a opravářů televizí; doprovází pasažéry v taxících, minibusech a ve většině forem hromadné dopravy; zaznívají zpoza zdí bytových komplexů, kde je muži a ženy o samotě poslouchají v soukromí svého domova.“¹³

3.)Dā'ī

Arabské podstatné slovo dā'wa nese význam volání či pozvání a tedy dā'ī je ten, který volá či zve.

¹² V arabštině často figurují slova jako dars či muchādara.

¹³ C. Hirschkind, *The Ethical Soundscape: Casette sermons and Islamic counterpublics*, Columbia: Columbia UP, 2006, s. 7.

Noví islámští kazatelé bývají často nejen chuṭabā, tedy kazatelé, kteří vedou pravidelná kázání v mešitě, ale zároveň bývají nazýváni du'at.¹⁴

Jedná se tedy o člověka, který se snaží zvát lidi k porozumění islámu nebo k jeho praktikování. Samotné slovo dā'wa bývá používáno jak pro misionářskou činnost, která však v islámu až do nedávné doby neměla onu institucionální centralizovanou podobu jako v křesťanství, tedy zvaní nemuslimů k islámu, ale mnohem častěji je a bylo používáno pro kázání namířené ke spoluvěřícím, kteří sešli z cesty přímé nebo nepraktikujícím muslimům. V této práci je slovo dā'ī určeno pro člověka snažícího se o reaktualizaci spirituality.

Islám je jedno ze světově nejaktivnějších náboženství v obracení na víru. Stejně jako Prorok Muḥammad za svého života zastupoval různé role (politického vůdce, spirituálního průvodce, soudce...), také obracení na víru je pouze jedna z mnoha povinností islámského kazatele.

Přestože koncept dā'wa má obrovské množství teologických, politických a historických implikací, primární použití slova dā'wa v Koránu odkazuje jak na osobní výzvu nebo slib Bohu, tak na Alláhovo přikázání muslimům, aby šířili zprávu o zjeveném náboženství vedením ostatních skrze rozum a přesvědčování, aby se vrátili na přímou cestu k Bohu: *„Vyzývej k cestě Pána svého moudrostí i kázáním krásným a ved' s nimi spor slovy nejlepšími! Pán tvůj zná nejlépe ty, kdož z cesty Jeho zbloudili, a zná dobře i ty, kdož správně jsou vedeni.“*¹⁵

Jelikož Korán také hlásá: *„Nebudiž žádného donucování v náboženství!“*¹⁶, dā'wa jako náboženská a společenská mise klade důraz primárně na racionální intelekt spíše než

¹⁴ Plurál od slova dā'ī (kazatel)

¹⁵ *Korán*, překlad Ivana Hrbka, Praha: Odeon, 1991, 16:125.

¹⁶ *Ibid.*, 2:256.

donucování.

Dā'ī může být jakýkoliv muslim užívající správné argumenty nebo příklad sebe samého jako věřícího a správně praktikujícího muslima k tomu, aby zval lidi k islámu. Piscatori a Eickelman tvrdí, že v kontextu současné islámské revoluce nastal obrat ve významu slova dā'wa, dávající mnohem větší důraz na dā'wa namířenou na spoluvěřící muslimy, již odešli od víry nebo jejichž víra byla nějakým způsobem poškozena.¹⁷

Gaffney ve své studii uvádí, že dā'ī je označení „*preferované těmi, jež káží v duchu současné islámské obnovy.*“¹⁸ Přičemž příkladového dā'īho charakterizuje následovně: „*Jedná se o oddaného aktivistu, většinou mladého muže, obhajující totalitní aplikování islámu.*“¹⁹

¹⁷ D. F. Eickelman, J. Piscatori, *Muslim Politics*, 2nd edition with a new preface, Princeton: Princeton UP, 2004, (1996¹). s. 148.

¹⁸ Gaffney, *The Prophet's Pulpit: Islamic Preaching in Contemporary Egypt*, 1994, s. 33.

¹⁹ *Ibid.*, s. 33.

2. Průkopníci nových forem islámského kazatelství

Díky nové kultuře audiokazet v 70. letech a rozmachu televizního vysílání v 80. letech měli lidé v Egyptě mnohem širší možnosti sdílení a kazatelé možnost oslovit daleko širší publikum než kdy dříve. V tomto období se objevili noví kazatelé jako jeden z nejdůležitějších společensko-náboženských fenoménů v egyptské společnosti.

Wā'il Lutfī ve své knize tvrdí, že noví kazatelé se objevili v egyptské společnosti v době, kdy radikální islámské skupiny buď upadaly, nebo měnily svůj směr. Muslimské bratrstvo bylo v této době na politické scéně zakázáno a radikální skupiny jako al-Ġamā't al-islāmīja²⁰ přepracovávaly své filozofie, odmítaje násilí jako cestu změny. Zatímco Egypt politicky stagnoval a ekonomický růst zůstal pomalý, na scénu přišli noví kazatelé²¹

Co tedy odlišuje tyto kazatele od kazatelů tradičních? Noví kazatelé se liší od těch tradičních především spoléháním se na nová média a jistými novými prvky ve svých kázáních. Dříve než se zaměřím na skutečné „nové kazatele“, považuji za důležité zmínit se o jejich předchůdcích. Jedná se o dvě velmi významné osobnosti na poli islámského kazatelství, šajcha aš-Š'arāwīho a al-Qaraḍāwīho. Ačkoliv je lze stále považovat za tradiční kazatele (nosí tradiční oblečení, jsou absolventy tradičních islámských studií na al-Azharu a na jejich způsobu kázání se toho také příliš nezměnilo), všimla jsem si určitých prvků, které je spojují s novými islámskými kazateli a v jistém smyslu je tedy vhodné označit je za „průkopníky“ nových forem islámského kazatelství. Tito kazatelé jako první využili síly médií a získali si velký počet příznivců, využili svého charismatu a snažili se zpřístupnit náboženství širšímu okruhu lidí tím, že ve svých kázáních využívali hovorové arabštiny.

²⁰ Teroristická organizace, která byla v Egyptě velmi aktivní zejména v 70. letech.

²¹ W. Lutfī, *Al-du'āt al-ġudud: taḥlil iġtimā'ī* [Noví kazatelé...sociální analýza], Káhira: Al-'usra bookstore, 2005, s. 11-17.

2.1. Hvězda státní televize aš-Š'arāwī

Jednou z největších osobností takzvaného „tele-kazatelství“ byl a nadále zůstává šajch aš-Š'arāwī. Šajch aš-Š'arāwī se narodil v rodině střední třídy na egyptské vesnici. Před dosažením jedenácti let se naučil Korán z paměti. Později absolvoval tradiční islámské vzdělání na káhirské univerzitě al-Azhar a v 50. a 60. letech působil na univerzitě v Saúdské Arábii. V 70. letech, kdy došlo k náhlému vývoji a modernizaci kulturního průmyslu, se aš-Š'arāwī stal jedním ze symbolů této evoluce a v roce 1976 se jako první kazatel vůbec objevil v národní televizi v programu nesoucí název *Nūr 'alā Nūr* (Světlo nad světlem). Díky jeho inovativnímu způsobu kázání, který střídá spisovnou arabštinu s jednoduchým egyptským dialektem, a jeho schopnosti vyložit i ty nejtěžší pasáže Koránu nejobyčejnějšímu Egyptanovi, společně se skvělým užitím gestikulace a hlasu, stoupala jeho kariéra televizního kazatele hvězdnou rychlostí a stala se z něj nejpopulárnější islámská televizní osobnost, objevující se každý pátek v egyptské televizi na dalších 25 let.²²

*„Se Sadatovým dosáhnutím moci náboženské televizní programy dosáhly takového významu, že kazatel jako Šajch aš-Š'arāwī se objevoval v televizi více než samotný prezident“.*²³

Nicméně jeho televizní proslovy nikdy nezosobňovaly žádnou výzvu legitimitě režimu a aš-Š'arāwī sloužil po jistou dobu i jako ministr.

Aš-Š'arāwī byl odborníkem na výklad Koránu, který vysvětloval s humorem a s příklady z každodenního života. V jeho televizním programu, který sám o sobě nebyl ničím inovativním, je centrální osobou on sám, sedící v mešitě jako tradiční kazatel při

²² Fotografie aš-Š'arāwīho v příloze P. 1

²³ G. Kepel, *Muslim Extremism in Egypt: The Prophet and the Pharaoh*, Carolina: University of Carolina Press, 1985, s. 173.

pátečním kázání. Kolem něj sedí skupina posluchačů tvořena pouze muži z nižších a středních tříd. Pořad začíná pomalým záběrem na strop mešity, doprovázeným klasickou arabskou hudbou, a poté na šajcha aš-Š'arāwīho, který svým jedinečným způsobem vykládá Korán nebo vypráví události ze života proroků.

I když aš-Š'arāwīho televizní program vypadá velmi tradičně a na první pohled se jedná o pouhé přenesení tradičního kázání z mešity do televizní sféry, při kterém dochází k oslovení mnohem většího publika, objevují se v jeho kazatelství nové prvky, které připomínají nové kazatele. Aš-Š'arāwī je mediální fenomén se svými prvky slávy, který se vyznačuje svými charismatickými kvalitami a schopností dohnat publikum k slzám a vyvolat v něm velmi silné emoce. Dalším důvodem aš-Š'arāwīho popularity zejména mezi nižšími a středními vrstvami Egyptanů je jednoduchý jazyk, který používal. Šajch aš-Š'arāwī byl první mezi kazateli, který poskytl novým uživatelům moderních médií „globální náboženský produkt.“²⁴

Skrze své programy si tento televizní šajch získal srdce miliónů Egyptanů. Na počátku 90. let se proslavil tím, že ovlivnil několik umělkyně z řad břišních tanečnic a hereček, které na základě jeho kázání začaly nosit šátek.²⁵ Hammond vysvětluje aš-Š'arāwīho úspěch následovně: „*Díky svému porozumění koránské arabštině a schopnosti vyjádřit význam koránských veršů v hovorové arabštině učinil ze zdánlivě nepochopitelného textu (Koránu) něco, co se jevílo jako relevantní pro moderní život.*“²⁶

Neméně úspěšná byla aš-Š'arāwīho autorská činnost a jeho knihy a články byly společně s nahrávkami kázání prodávány na kazetách v ulicích egyptských měst po statisících.

²⁴ A. Hammond, *Popular Culture in the Arab World: arts, politics and the media*, Cairo: American University in Cairo Press, 2007, s. 92.

²⁵ Pro více informací o znovunapravených umělkyních doporučuji vynikající práci Karin van Nieuwkerk: *Repentant Artists in Egypt: debating gender, performing arts and religion*. 2007.

²⁶ Hammond, *Popular Culture in the Arab World: arts, politics and the media*, s. 92.

Dodnes nejprodávanějším CD-ROMem na každoročním káhirském knižním veletrhu je CD-ROM s kázáními prvního televizního šajcha. A tak jak píše Hammond, aš-Š'arāwī je autorem nejlépe prodávaných knih, kazet a jeho kázání jsou na programu různých televizních kanálů, jako by „*nikdy nezemřel*“.²⁷

2.2. Šajch al-Qaraḍāwī a islám online

Jūsuf al-Qaraḍāwī je jedním z nejúspěšnějších a nejuznávanějších učenců, a to nejen v Egyptě, ale i mezi muslimy v jiných islámských zemích a na Západě. Za jeho úspěchem stojí nejen jeho nezávislost na státem vedených náboženských zřízeních, které jsou v současné době chápány řadovými věřícími jako zprofanované z důvodu ústupků a náboženských rozhodnutí vydaných na objednávku egyptské vlády, ale také to, že poznal potenciál nových médií a rozhodl se šířit povědomí o islámu a obnovovat víru mezi *muslimy za pomoci satelitní televize a internetu. V mnoha pracích tak al-Qaraḍāwī bývá nazýván globálním muftím.*

„Pro svoji rozsáhlou publikační činnost a využití nových médií si al-Qaraḍāwī vysloužil pojmenování „globální muftí“.“²⁸

Al-Qaraḍāwī se narodil v roce 1926 v malé vesnici v Egyptě. Jeho otec zemřel, když al-Qaraḍāwīmu byly dva roky, a tak vyrůstal s matkou v poměrně chudé, avšak tradičně nábožensky založené rodině. Al-Qaraḍāwī se naučil Korán nazpaměť ve věku devíti let. Později odešel do Káhiry, kde vystudoval islámská studia na al-Azharu. Během svých studentských let se dostal do kontaktu s Muslimským bratrstvem a stal se jejím členem. Aby si vydělal na svá studia, našel si práci jako kazatel v malé mešitě. Brzy se stal velmi populárním. Nicméně pro své aktivity spojené s Muslimským bratrstvem byl několikrát

²⁷ Hammond, *Popular Culture in the Arab World: arts, politics and the media*, s. 94.

²⁸ B. Gräf, J. Skovgaard-Petersen, *The Global Mufti: the phenomenon of Yūsuf al-Qaraḍāwī*, Columbia: Columbia UP, 2004, s. 30.

vězněn a v roce 1950 mu bylo zakázáno veřejně kázat, a tak se al-Qaraḏāwī uchýlil do Kataru, kde založil ústav islámských studií při fakultě islámského práva a islámských studií. I když někteří učenci jako Esposito a Armstrong vidí v al-Qaraḏāwīm umírněného reformátora, jiní ho vnímají opačně, a kvůli některým kontroverzním fatwám, které vydal, mu byl zakázán vstup do Spojených států amerických a Británie.

Gudrun Krämer má za to, že to, co odlišuje al-Qaraḏāwīho od jiných učenců jeho generace, je jeho časné zapojení nových médií.²⁹ Věřící často vidí v al-Qaraḏāwīm náboženskou autoritu zejména na základě jeho náboženského vzdělání a pozic, které zastává. A Gilles Kepel s trochou nadsázky říká, že al-Qaraḏāwī udává tón kázání pronášených arabsky na celém světě.³⁰

Na podzim roku 1998 začala satelitní televize al-Ġazīra vysílat program nového druhu, který nesl název „aš-Šarī'a wa al-ḥajāt“, tedy „Islámské právo a život“, který se diametrálně odlišoval od tradičního formátu náboženských programů a který byl propagován jako radikální rozchod s tradicí. Moderátor Aḥmad Mansūr v tomto programu hostí váženého šajcha Dr. Jūsufa al-Qaraḏāwīho společně s dalšími islámskými ulamā (učenci), kteří vyslovují verdikt či islámský názor na otázky diváků, týkající se různých oblastí života, ekonomiky i politiky.

Šarī'a a život je 80 minutový každotýdenní program, který probíhá živě a diváci se mohou dovolat se svými dotazy. Dva muži sedí u stolu – Jūsuf al-Qaraḏāwī v tradiční ġalābiji a al-azharském turbanu³¹ a jeho host. V první části rozebírají obecné téma a v druhé odpovídají na dotazy diváků. Na první pohled se nejedná o natolik inovativní formát, ovšem témata, která jsou řešena, způsob, kterým se o nich mluví, a především to, jaká média jsou při tom využívána, to vše je pro egyptského diváka novinkou. Samotný

²⁹ Krämer, Schmidtke. *Speaking for Islam: Religious Authorities in Muslim Societies*, 2006, s. 190.

³⁰ G. Kepel, *Bad Moon Rising: A Chronicle of the Middle East Today*, London: Saqi books, 2003, s. 60.

³¹ Viz. fotografie v příloze P. 2

úvod programu se vyznačuje moderní podobou, rychle se střídajícími fotkami zobrazujícími demonstrující ženy v šátku, vojáky, zatčení, a to vše doprovázeno moderní hudbou. Sám al-Qaraḏāwī říká, že al-Ġazīra mu přinesla miliony diváků: *„Kdysi se moje publikum počítalo v řádech tisíců, teď jsou jich miliony. Knihy ti dovolí rozebrat téma do detailů, ale kolik lidí dnes čte knihy? Jedná se o limitované publikum. Zatímco u masmédií se jedná o velmi široké publikum... Nikdo si nepředstavoval, že Šāri‘a a život bude tak populární, ale Bůh si tak přál a lidé z celého světa jej teď pravidelně sledují. Nikdo z těch, kdo rozumí arabsky, si tento pořad nenechá ujít.“*³²

Možná ještě mnohem významnější je al-Qaraḏāwīho smysl pro využití internetu. Al-Qaraḏāwī spustil v roce 1999 novou internetovou službu <islamonline.net>, jejímž cílem bylo stát se internetovou bránou pro muslimy. *„Chtěli jsme vytvořit důvěryhodný světový minbar v době, kdy většina stránek o islámu na internetu byla operována „nepřáteli islámu.“*³³

V islámu byla po čtrnáct století centrem veškerého dění v muslimské komunitě mešita. Věřící, kteří hledali náboženské vedení či řešení určitého problému či odpověď na otázku, zda je určitá věc v islámu povolena či nikoli, nacházeli odpovědi u šajcha nebo imáma mešity. Společně s rozmachem internetu se však tato situace změnila a v současné době se může řadový věřící na stránkách jako je islamonline.net dozvědět po zadání klíčového slova do vyhledávače, zda ta či ona záležitost je v islámu povolena (ḥalāl),

³² A. Schleifer, „Interview with Sheikh Yusuf al-Qaradawi”, *Transnational Broadcasting Studies* [online] 13 (2004), [cit. 2011-07-28]. Dostupné online:<<http://www.tbsjournal.com/Archives/Fall04/interviewyusufqaradawi.htm>>.

³³ J. Skovgaard-Petersen, „The Global Mufti” in S. Birgit, L. Stenberg, *Globalization and the Muslim World: Culture, Religion, and Modernity*, Syracuse: Syracuse UP, 2004, s. 162.

nebo zakázána (ḥarām). Věřící tak už nejsou vystaveni jedinému náboženskému diskurzu asociovanému s konkrétní mešitou nebo konkrétním učencem, ale sami teď mohou vyhledávat různé fatwy, srovnávat odlišné názory a také se osobně podílet, přispívat v diskuzích a vyjadřovat své názory.

Al-Qaraḍāwī říká: „*Tento projekt není nacionalistický ani zaměřený na určitou skupinu lidí; je to projekt pro celou islámskou komunitu, jedná se o džihád naší doby.*“³⁴

Stránka islamonline.net zdůrazňuje svou podporu wasatīji, tedy islámskému střednímu proudu. Stránka obsahuje nejen detailní informace o islámu, jeho historii, Koránu a sunně a prorocích, ale také články, které se týkají současných problémů muslimů jak v islámském světě, tak na Západě. Další velmi důležitou součástí stránek je databáze fatew, názorů učenců na různé záležitosti v životě muslimů. Věřící může v databázi vyhledávat na základě klíčových slov nebo jména učenice, který fatwu vydal, a dokonce může vyplnit online formulář s žádostí o fatwu, která odpovídá jeho specifické situaci.

Co odlišuje islamonline.net od podobných islámských stránek, je fakt, že na stránky přispívají nejen islámští učenci, ale i odborníci na poli psychologie, sociologie a medicíny. Zakladatelé islamonline.net to zdůvodňují tím, že: „*islámští učenci často nejsou schopni zodpovědět určité specifické otázky mimo rámec islámského práva nebo teologie.*“³⁵

Jedna ze zakladatelek stojících za islamonline.net říká: „*Muslimové stále přemýšlejí, jak říci ostatním lidem o svém náboženství. Ale já jsem myslela na něco jiného, přemýšlela jsem o jiném stylu dā'wa, něco jako vnitřní dā'wa. My jako muslimové také potřebujeme*

³⁴ B. Gräf, „Islamonline.net: Independent, Interactive, Popular“, *Arab Media & Society* [online] 4 (2008). Dostupné online: < <http://www.arabmediasociety.com/?article=576> >

³⁵ Ibid.

³⁵ Ibid.

*dā'wa. Někdy jsme ztraceni, nevíme co je správné a co je špatné. I naši šajchové jsou odděleni od moderního života, nevěděli by, jak odpovědět na speciální otázky.*³⁶

Islamonline.net je spuštěn ve dvou verzích, v angličtině a v arabštině, které fungují nezávisle na sobě. Anglická verze je určena zejména muslimům, kteří žijí v nemuslimských zemích, a problémům, kterým čelí, a také nemuslimům, kteří se snaží seznámit se se základy víry. Arabská verze je pak adresována muslimům v arabsky mluvících zemích.

Kromě islamonline.net Al-Qaraḍāwī vlastní také své osobní stránky www.qaradawi.net, které mají na rozdíl od islamonline pouze arabskou verzi. Na stránkách jsou publikována al-Qaraḍāwīho kázání, články, pořady, fatwy a sekce věnované různým tématům. Al-Qaraḍāwī je velmi aktivní, co se týče palestinsko-izraelského konfliktu, a jeho stránky reflektují jeho postoj podporující Palestinu. Vedle internetových a televizních aktivit je al-Qaraḍāwī autorem více než sta knih, z nichž nejznámější je *Zakázané a povolené v islámu*, která byla vydána i v češtině.

Jednou z nejdůležitějších Al-Qaraḍāwīho myšlenek je *wasatīja*, neboli cesta středu, o které Al-Qaraḍāwī říká: „*Wasatīja je jedním z největších specifík islámu a dá se také vyjádřit jako vyrovnanost či umírněnost (At-tawāzun w al-`itidāl).*“³⁷ Al-Qaraḍāwī, který bývá označován za duchovního otce *wasatīje*³⁸, založil tento proud na základě koránského verše ze súry Kráva, kterou Hrbek překládá jako: „*A takovýmto způsobem jsme vás učinili obcí vzdálenou krajností.*“³⁹ Al-Qaraḍāwī spatřuje ve *wasatīji* cestu

³⁶ Ibid.

³⁷ J. al-Qaraḍāwī, *Kalimāt fī al-Wasatīja al-Islāmīja wa mu`ālimhā* [Slova o islámském středním proudu a jeho učitelích], Káhira: Dār aš-Šurūq, 2009, s. 32.

³⁸ S. Polka, „The Centrist Stream in Egypt and its Role in the Public Discourse Surrounding the Shaping of the Country's Cultural Identity”, *Middle East Studies* 39 (2004), s. 41.

³⁹ *Korán*, překlad I. Hrbka, Praha: Odeon, 1991, 2:143.

záchranou současné islámské společnosti, kterou vnímá jako ztracenou: „*Metoda wasatīje je v dnešní době záchranným provazem a záchranou lodí.*“⁴⁰

Ačkoliv se Al-Qaraḍāwī účastní různých mezináboženských dialogů a je známý pro svůj pozitivní přístup k jiným náboženstvím i islámským sektám, ale zároveň je často kritizován za svůj postoj k židům, kteří dle jeho názoru okupují území Palestiny neoprávněně. Al-Qaraḍāwī však bojuje za práva náboženských menšin a v jedné ze svých knih říká: „*Náboženským menšinám nesmí být vnucováno islámské uctívání ani islámské zvyky, stejně tak není povoleno omezovat je v tom, co jim dovoluje jejich náboženství, i kdyby to islám zakazoval.*“⁴¹

Zároveň však zdůrazňuje, že fakt, že muslimové vítají mezináboženský dialog, není důvodem, aby rušili své právo na zvaní k islámu.⁴²

Al-Qaraḍāwī zastává umírněné pozice i ve svém výkladu islámu ohledně žen. Říká: „*Odmítáme fundamentalisty, kteří chtějí ženu zavřít doma a zamezit jí v jejím právu na vědu a práci a spoluúčast na společenském a politickém životě.*“⁴³ Al-Qaraḍāwī rád zdůrazňuje, že tři z jeho dcer vystudovaly doktorát, a připomíná, že ženám a mužům je dovoleno spolupracovat na projektech, které jsou přínosné pro společnost.

Jednou z nejdůležitějších knih, kterou al-Qaraḍāwī napsal a která se týká přístupu k Západu, je kniha *Naše kultura mezi otevřeností a uzavřením*, ve které kritizuje jak přístup přílišné otevřenosti a akceptování západních hodnot, tak extrémní uzavření, které odmítá západní kulturu jako celek. Al-Qaraḍāwī navrhuje třetí cestu, která „*povoluje řízenou*

⁴⁰ J. al-Qaraḍāwī, *Kalimāt fī al-Wasatīja al-Islāmīja wa mu'ālimhā* [Slova o islámském středním proudu a jeho učitelích], 2009, s. 35

⁴¹ Ibid., s. 48.

⁴² Ibid., s. 51.

⁴³ Ibid., s. 50.

otevřenost, která si bere to, co je dobré u druhých, využívá jejich zkušenosti a moudrosti a dává jim zpět také ze svých hodnot, porozumění a zkušenosti.”⁴⁴

Podobně jako velké procento islámských kazatelů vnímá Západ jako imorální a je kritikem globalizace, kterou chápe jako: *“Ekonomickou, kulturní a sociální hegemonii Spojených států amerických nad světem.”*⁴⁵ Má za to, že na Západě převládá z velké části nepochopení islámu a islamofóbie, kterou je třeba překonat lepším vzájemným porozuměním.

Ať už vnímáme al-Qaraḏāwīho jako umírněného modernistu nebo jako tradičního kazatele, jedno je jisté, al-Qaraḏāwī zcela změnil způsoby spojení kazatele s věřícím. Velká část mladých Egyptanů v dnešní době již nehledá náboženskou radu či fatwu skrze osobní setkání s kazatelem, ale přes internet či televizní programy s možností telefonního vstupu s otázkou. Al-Qaraḏāwī jako první opravdu využil internetu pro služby islámu a část z mých respondentů mi potvrdila, že stránky islamonline.net sehrály důležitou roli v jejich porozumění islámu a zformování jejich islámské identity. Jak říká Adam, 29 let: *„Prošel jsem různými fázemi při své cestě k religiozitě, jednu dobu jsem byl velmi striktní a islamonline.net mi pomohl, abych porozuměl svému náboženství a abych se stal umírněným muslimem.“*

⁴⁴ J. Al-Qaraḏāwī, *Taqāfatunā bajna al-Infītāḥ wa al-Ingīlāq* [Naše kultura mezi otevřeností a uzavřeností], Káhira: Dār Aš-šurūq, 2008, s. 11.

⁴⁵ J. Al-Qaraḏāwī, *Ummatunā bajna Qarnajn* [Naše umma mezi dvěma stoletími], Káhira: Dār Aš-šurūq, 2000, s. 232.

3. Noví islámští kazatelé

V 90. letech se v Egyptě významně změnila politická i náboženská situace. Jak oficiální islám reprezentovaný al-Azharem, tak politický islám představovaný Muslimským bratrstvem⁴⁶ byl vyřazen ze hry. Učenci z al-Azharu ztratili svoji autoritu z důvodu mnohých kompromisů s nenáviděnou egyptskou vládou a mezi mladými Egyptěany začali být vnímáni jako příliš vzdálení, kázající na svém vyvýšeném minbaru o božím hněvu, naprosto odtrženi od problémů egyptské mládeže. Na druhé straně Muslimské bratrstvo, často médiu obviňováno z mnoha násilných a teroristických činů, jež otřáslí Egyptem, ztratilo pro mnohé svoji přitažlivost kvůli přílišné politické aktivitě a kvůli represím, kterým byli mnozí členové Muslimského bratrstva vystaveni ze strany vlády. Lidé se tak často báli se k Bratrstvu přidat.

V této době, kdy existoval v Egyptě prázdný prostor, se objevili noví islámští kazatelé, kteří bývají často přirovnáváni k americkým televangelistům. Pro tyto nové kazatele se masmédiu stala primárním nástrojem pro šíření nového stylu dā'wa, který byl odebrán z prostředí mešity a přenesen přímo do obývacích pokojů lidí, nesoucí potenciál učinit z kazatelů mezinárodní hvězdy, jejichž autorita je zakořeněna v jejich charismatu, mladém vzhladu, dostupnosti a zejména v jejich komunikačních schopnostech a v možnosti se s nimi ztotožnit. Kazatel je vnímán jako „jeden z nás“, a ne jako vzdálená autorita, která vypadá i hovoří jinak a hrozí nám tresty ze vzdáleného minbaru.

Krämer a Shmidtke ve své knize pojednávající o náboženské autoritě v muslimské společnosti tvrdí, že rozmach vzdělávání, masmédiu a nových komunikačních technologií se ve velkém podílely na pluralizaci náboženské autority.

⁴⁶ Muslimské bratrstvo je jedna z nejstarších a největších islamistických organizací, založena v Egyptě v roce 1928 Hassanem al-Bannā. Jedná se o organizaci, která je velmi politicky aktivní.

„Širší dostupnost informací a příslušných znalostí slouží jako základna pro daleko rozsáhlejší uplatňování nároku na náboženskou autoritu.“⁴⁷

V moderní době se dostává na veřejnou scénu velké množství muslimů, kteří si nárokují právo hovořit o islámu, a dochází tak k pluralizaci náboženské autority. Zároveň s tímto trendem zaznamenalo nově pluralizované území vystoupení spousty náboženských aktivistů, jejichž původ a zájmy jsou odlišné od tradičně vzdělaných muslimských učenců.⁴⁸

Ale jakým způsobem můžeme tyto nové kazatele či náboženské aktivisty definovat? I když se od sebe noví kazatelé v mnoha věcech liší, existují určité znaky, které mají společné. Jednou ze základních charakteristik je, že se jedná o člověka, který získal své náboženské vzdělání mimo oficiální náboženské instituce (al-Azhar). V získávání svých náboženských znalostí se spoléhá buď na sebevzdělávání, nebo získává své znalosti prostřednictvím šajcha v některém ze vzdělávacích kruhů. Nový kazatel je kariérně úspěšný, to znamená, že má nebo měl práci nezávislou na své kazatelské činnosti. Nosí západní oblečení a přednáší jednoduché kázání, ve kterém propojuje víru s životem a se společenskými problémy, které věřící zajímají. Své diváky přitahuje zejména dobrým vzhledem a schopností předat informace jednoduchým a srozumitelným způsobem. A jedním z nejdůležitějších fenoménů, jež odlišují nového kazatele, je jeho publikum. To se většinou skládá z mladých lidí a žen, kteří spadají do vyšší střední a vyšší společenské třídy.⁴⁹ Tito lidé postrádají ve svých životech náboženský rozměr a cítí potřebu náboženského naplnění, které by jim zodpovědělo otázky o smyslu života. Ačkoliv tito lidé touží po náboženském naplnění, nechtějí přijít o radosti, kterých si ve svém životě

⁴⁷ Krämer, Schmidtke, *Speaking for Islam: Religious Authorities in Muslim Societies*, s. 12.

⁴⁸ R.W. Hefner, „Public Islam and the Problem of Democratization”, *Sociology of Religion* 62 (2004): 491–514.

⁴⁹ Lutfi. *Al-du'āt al-ğudud: taḥlil iğtimā'ī* [Noví kazatelé...sociální analýza], s. 5.

rádi užívají. Poslední a dle mého názoru nejdůležitější charakteristikou nových kazatelů jsou prostředky, které používají pro spojení s publikem, totiž nová média.

Wā'il Lutfī si myslí, že noví kazatelé jsou především morálními kazateli, kteří přednášejí svá kázání novým způsobem, jenž se spoléhá na dramatický přednes a vyznačuje se vysokým stupněm zábavy a napětí.⁵⁰

Íránský sociolog Āsif Bayāt uvádí tři body, kterými se vyznačují noví kazatelé:

- 1.) Normalizování islámského poselství v moderním a globálním sociálním kontextu, se kterou se objevuje částečná komerce.
- 2.) Navrácení legitimacy islámu jako kultury za pomoci politicky bezpečných cest, které za normálních okolností nevyvolávají obavy politických autorit.
- 3.) Otevření příležitosti pro režimy přisvojit si poselství těchto aktivit, čímž odstraňují frustraci veřejnosti z uvědomovaného nedostatku religiozity těchto režimů.⁵¹

Otázkou tedy zůstává, jak se v době rychle se vyvíjejících technologií a masmédií adaptují tradiční náboženské struktury a diskurzy na fragmentaci náboženské autority. A jaký vliv bude mít rostoucí difuze náboženské autority na egyptskou náboženskou scénu?

3.1. 'Amr Chālid

Nejslavnější a nejznámější z nových kazatelů v Egyptě je v současnosti 'Amr Chālid. 'Amr Chālid se narodil v roce 1967 do rodiny střední třídy v egyptském přímořském městě Alexandrii. Nebyl praktikujícím muslimem, avšak v době dospívání pocítil náboženské prázdno a došlo u něj k „náboženskému probuzení“. Začal číst Korán, chodit

⁵⁰ Lutfī. *Al-du'āt al-ḡudud: taḥlil iḡtimā'ī* [Noví kazatelé...sociální analýza], 2005, s. 5.

⁵¹A. Bayat, „Revolution without movement, movement without revolution: Comparing Islamic activism in Iran and Egypt”, *Comparative Studies in Society and History* 40 (1998):136-169.

do mešity a zajímat se o islám. Během svých studií účetnictví na káhirské univerzitě a později v zaměstnání si všimnul, že jakmile začne hovořit o náboženství, lidé ho rádi poslouchají. V roce 1997 dostal 'Amr Chālid poprvé možnost veřejně vystoupit. Byl požádán, aby pronesl kázání jako záskok ve známém káhirském střeleckém klubu, jehož byl členem. Svým kázáním zaujal a zanechal v lidech velký dojem, a proto byl požádán, aby kázal v této klubové mešitě každý pátek. Při svých kázáních v mešitě a při soukromých kázáních v takzvaných islámských salónech, probíhajících nejčastěji v domovech bohatých lidí, zaujal svým novým přístupem zástupy lidí. Poté, co se prodaly tisíce nahrávek jeho kázání, zaujal média a dostal nabídku vystoupení v televizi.

Co upoutalo veřejnost na Chālidovi, byl jeho styl kázání, témata, kterým se věnoval, a to, jak rozuměl lidským problémům. Sám 'Amr Chālid říká: „*Dobry kazatel by měl být spíše soucitný než disciplinárni. Mým hlavním zájmem je, aby mladí lidé začali milovat své náboženství, místo toho aby se ho báli.*“⁵²

Televizní kariéra Chālida začala s jeho velmi úspěšným programem Kalām min al-qalb, neboli Slova od srdce, který měl naprosto nový formát. Moderně vyhlížející 'Amr Chālid sedí na počátku pořadu uprostřed publika, které je tvořeno mladými ženami a muži sedícími vedle sebe (což je velmi netradiční, doposud veškeré islámské programy měly pouze mužské publikum, kazatel seděl na vzdáleném místě a nedocházelo tak k přímé interakci s publikem). Po úvodu se přesouvá doprostřed směrem k pódiu. Mluví egyptským dialektem a s úsměvem a klidným hlasem uvádí téma pořadu. Poté dochází k interakci s publikem, kdy klade otázky vztahující se k tématu, a součástí pořadu je také předtočené video se „znovunapraveným“ muslimem či rozhovor se speciálním hostem (např.: nově zahalená herečka). Pořad končí velmi emotivní modlitbou.

⁵² G. Shahine, „Preaching with Passion”, *Al-Ahram Weekly on-line* [online] 614. [cit. 2011-08-06]. Dostupné online: <<http://weekly.ahram.org.eg/2002/614/fe2.htm>>.

ʿAmr Chālid se vyznačuje zejména svým neformálním stylem a interakcí s publikem. To znamená, že se nejedná o jednostranný monolog ze strany kazatele jako v minulosti, ale spíše o diskuzi. Diváci tak už nejsou pouhými příjemci informací, ale společně s Chālidem pořad vytvářejí. ʿAmr Chālid je svými otázkami o víře a praktikování vyzývá ke sdílení svých pocitů a osobních příběhů. Jeho pořady tak bývají často označovány za „skupinovou terapii“. Íránský sociolog Āsif Bayāt má za to, že: „*Chālid a jiní noví islámští kazatelé přebírají roli terapeutů a fungují jako veřejní terapeuti, protože egyptská společnost, která je sužována mnoha problémy, se vyznačuje malým smyslem pro profesionální terapii.*“⁵³ Chālidova kázání se tak často vyznačují emocionální intenzitou a uvolněním v podobě pláče. Pláč obecně je významnou součástí jeho pořadů, ve kterých „*velká skupina lidí je spojena v něčem, co má být věcí soukromou a osobní, jako pláč, což přináší pocit communitas.*“⁵⁴

ʿAmr Chālid uvádí jeden z dílů svého pořadu „Slova od srdce“ na téma lásky slovy: „*V dnešním díle se budeme zabývat tématem, které se úzce dotýká našich mladých lidí, budeme mluvit o lásce... A pokud budeme chtít skutečně mluvit o mladých lidech, a upřímně, budeme mluvit o vztazích mezi muži a ženami.*“ ʿAmr Chālid tak zdůrazňuje, že se hodlá zabývat tématem, které mladé lidi skutečně trápí a které je zajímá. Po krátkém úvodu, ve kterém hovoří o přirozenosti lásky a příbězích příkladové manželské lásky, se ptá publika: „*Přejděme tedy k nemanželským vztahům mezi dívkami a muži v dnešní době a zeptám se vás (záběr na publikum tvořené muži a ženami): Jsou tyto vztahy správné, nebo ne? Nechci říct, že jsou špatné, nejsem tu, abych soudil, ale spíš, abychom se společně zamysleli, jaké tyto vztahy mohou mít následky.*“ Je zřejmé, že ʿAmr Chālid se chce distancovat od role tradičního kazatele, který lidi soudí za jejich činy a hrozí jim Božími tresty. ʿAmr Chālid se spíše profiluje jako přítel, který je tu, aby lidem poradil a

⁵³ A. Bayat. From Amr Diab to Amr Chālid, *Al-ahram Weekly* [online].

⁵⁴ M. A. Peterson, *Connected in Cairo: Growing Up Cosmopolitan in The Modern Middle East*, Indiana: Indiana UP, 2011, s. 231.

pomohl jim v pochopení moudrosti islámu. Po Chālidově otázce následuje diskuze s publikem, ve které si mladé dívky a muži předávají mikrofon a na různých i osobních příkladech ukazují, jak jsou nemanželské vztahy nesprávné. ʿAmr Chālid jejich odpovědi někdy jen šikovně doplní nebo přidá krátký komentář a vždy za každý názor poděkuje. Poté publiku promítá přednatočený emotivní příběh dívky, která vypráví o své zkušenosti s nemanželským vztahem, jaký dopad měl na její život, a o jejím pozdějším návratu na správnou cestu. Příběh je prokládán záběry na slzícího ʿAmra Chālida a plačící lidi v publiku. ʿAmr Chālid zakončuje díl shrnutím, že bychom se měli vyhnout zakázaným vztahům s druhým pohlavím, ale zároveň upozorňuje, že to neznamená, že muž a žena spolu nemají mluvit vůbec, jelikož pro vývoj naší společnosti je nezbytná jejich spolupráce na různých projektech.⁵⁵

Abū Hajba, producent, který stál za Chālidovým pořadem „Slova od srdce“, zmiňuje svoji inspiraci americkými televangelisty a záměr vytvořit moderní muslimský program. V rozhovoru pro Transnational Broadcasting Services zároveň říká: „*Lidé se zajímají o pravdivé příběhy o jiných lidech, kteří změnili své životy.*“⁵⁶

Aaron Rock ve svém článku „*ʿAmr Chālid: Od daʿwa k politickému a náboženskému vedení*“ píše, že Chālidův styl kázání je inspirován jedním z vůdců Muslimského bratrstva, Sajjida Qutba, který řekl: „*V Koránu je celý život, ne jen příběh života.*“ Přičemž podle Rocka navrhoval, že kazatel musí předávat důležité lekce islámu tím, že přivede specifické historické scény k životu. Tato technika využívá „*visuální smysl a dává jednotu celkovému smyslovému zážitku.*“⁵⁷

⁵⁵ DVD Pořadu Kalām min al-Qalb, ʿAmr Chālid, díl , al-Hubb [Láska], Pro.Tec Programs, 2004

⁵⁶ L. Wise, „Amr Chālid: Broadcasting the Nahda“, *Transnational Broadcasting Studies* 13 (2004) [online]. [cit. 2011-08-01].
Dostupné online:<<http://www.tbsjournal.com/Archives/Fall04/wiseamrChālid.html>>.

⁵⁷ A. Rock, „Amr Chālid: From Daʿwa to Political and Religious Leadership“, *British Journal of Middle Eastern Studies* 37 (2010): s. 15-37.

Když se časopis *Transnational Broadcasting Service* ptal al-Qaraḏāwīho na důvody úspěchu 'Amra Chāliḏa a jeho názoru na něj, al-Qaraḏāwī odpověděl: „'Amr Chāliḏ nemá žádnou kvalifikaci kázat. Vystudoval vysokou ekonomickou a dosáhl toho, co ví, ze čtení. Pokud se podíváme například na jeho program *Nalqā al-aḥibba* (Setkání s milovanými), celý program je o společnicích Proroka a hrdinech islámu, populární příběhy zejména mezi mladými. Co ho činí ještě atraktivnějším je, že je mladý jako oni, hladce oholen, v západním oblečení a mluví jednoduchým jazykem. To přitáhlo pozornost publika.“⁵⁸

Mnoho dalších označuje 'Amra Chāliḏa i další nové laické islámské kazatele za kazatele, kteří nemají autoritu kázat. Chāliḏovi odpůrci mu vyčítají nedostatečné islámské vzdělání a někteří ho obviňují z přetvářky a herectví, jiní ho označují za skrytého politika. Otázkou zůstává, zda-li v současné egyptské společnosti oficiální islámské vzdělání nadále zůstává zdrojem autority kazatele. Domnívám se, že došlo k dislokaci autority a že určitá skupina egyptských muslimů vidí zdroj autority právě tom, že 'Amr Chāliḏ sám sebe prezentuje jako obyčejného muslima, který se snaží vést islámsky správný život. Nevlastní autoritu, protože by byl jiný než jeho publikum, ale protože je jedním z nich. Což ve svých kázáních Amr Chāliḏ často zdůrazňuje. Ani on se nedomlil, také on vedl bouřlivý osobní život, ale zlepšil se, je jako oni, rozumí jejich problémům. 'Amr Chāliḏ tak vlastní největší skupinu příznivců mezi mladými Araby a ženami střední a vyšší třídy. Velmi důležitým faktorem pro publikum je bod identifikace s kazatelem.

To mi potvrdila i jedna z Egyptanek, se kterou jsem vedla rozhovor, 23letá Marjam,

⁵⁸A. Schleifer, „Interview with Sheikh Yusuf al-Qaradawi”, *Transnational Broadcasting Studies* 13 (2004), [cit. 2011-07-28]. Dostupný online: <<http://www.tbsjournal.com/Archives/Fall04/interviewyusufqaradawi.htm>>.

pracující na ambasádě.

„Mám ráda jak tradiční šajchy, ty co nosí ğalabġji⁵⁹ a mají vous, i ty moderní. Ty moderní mám ale ráda více, protože jsou mladí jako my a většina z nich byla jako my a potřebovala někoho, kdo by jim ukázal správnou cestu. Nejráději mám Moeze Masouda, nekřičí, má klidný hlas, je mladý a cítí naše aktuální problémy. Má svoje kouzlo, ráda bych měla takového chápajícího manžela. Ráda stahuju jeho přednášky z internetu, poprvé jsem ho viděla v televizi a můžu ti říct, že díky Alláhovi a pak díky Moezovi jsem poznala tu nejlepší cestu a jeho přednášky mi moc pomáhají, je prostě úžasný.“

Sám ʿAmr Chālid v rozhovoru pro egyptské noviny al-Ahram uvedl: *„Jsem stejně starý jako oni, pocházím ze stejného prostředí a mám podobné vzdělání jako moje publikum. Vím, co si myslí a jak se cítí. Problémy naší společnosti jsou mi velmi známé.“⁶⁰*

Většina z mladých Egyptanů a Egyptanek mi potvrdila, že hlavním důvodem, proč si tak oblíbili ʿAmra Chālida a jiné nové kazatele, je fakt, že rozumí mladým lidem a jsou jim blízcí. Také často zmiňovali jednoduchost a působivost jejich proslovů. Reem, 23 let, říká: *„Mám opravdu ráda Amra Chālida, protože je umírněný, mluví egyptským dialektem, kterému se dá lehce rozumět, navíc se jeho kázání vždy vztahují k realitě a jeho slova se dotýkají mého srdce. Vždy, když skončí jeho kázání, mám pocit, že musím spoustu věcí změnit, a chci pomáhat lidem a díky němu jsem se zapojila i do studentské organizace, která pomáhá potřebným.“*

Eickelman a Andersen ve své knize *Nová média v muslimském světě* píší o fragmentaci náboženské autority způsobené novými médii, která vytváří alternativní místa pro náboženský diskurz mimo ty tradiční. Tato fragmentace neústí v negaci autority, ale k její

⁵⁹ ğalabġja – tradiční egyptské oblečení pro muže.

⁶⁰ G. Shahine, „Preaching with Passion”, *Al-Ahram Weekly on-line* 614 (2002), [cit. 2011-08-06]. Dostupné online: <<http://weekly.ahram.org.eg/2002/614/fe2.htm>>.

relokaci, autorita tak už nečerpá svůj zdroj ve zvládnutí náboženských věd, ale skrze osobní zkušenost a na základě příkladu své cesty ke ctnostnějšímu životu.⁶¹

V čem je tedy 'Amr Chālid atraktivní pro své publikum a v čem vězí jeho charisma? Jeví se, že imponuje svému publiku právě díky způsobu, jakým islám prezentuje. Jeho chápání islámu se tolik neliší od tradičních islámských kazatelů, ale způsob a vnější prezentace je možným tajemstvím. 'Amr Chālid si velmi zakládá na upraveném vzhledu, moderním oblečení a doplňcích⁶², futuristickém stylu svých televizních programů i internetových stránek.

Wā'il Lutfī zdůrazňuje, že Chālidův vztah k modernitě a globalizaci nekončí s jeho evropským oblečením, ale že se jedná o mnohem více. Má za to, že nejdůležitějším nástrojem Chālidovi komunikace s jeho publikem jsou jeho internetové stránky, které patří podle výzkumů mezi 500 nejnavštěvovanějších stránek na světě.⁶³

Chālid se obklopuje mladými lidmi, mluví hovorovým jazykem, a nejenže svým klidným, ale silným hlasem láskyplně radí, jak být lepším muslimem, zároveň ponechává prostor pro identifikaci posluchače ať už s Chālidem samotným či s některým z mnoha příběhů, které do svých pořadů 'Amr Chālid začleňuje. Další důležitou součástí pořadů 'Amra Chālida je jeho důraz na interakci s diváky a zařazení jejich názorů. Jeho internetové stránky po lednové egyptské revoluci nesou heslo "Společně to dokážeme" a v jednom z jeho pořadů nazvaném v angličtině "Life makers", který byl odvysílán v roce 2004, se snažil mladé lidi přesvědčit o mizerném stavu muslimských společností a vyzval mladé lidi z celého světa, aby se pokusili tuto situaci napravit. Jejich úkolem bylo vytvořit skupinky přátel či kluby a pokusit se vylepšit nějakou konkrétní problematiku ve

⁶¹ J. V. Anderson, Dale F. Eickelman, *New Media in the Muslim World: The Emerging Public Sphere*, Indiana: Indiana UP, 2003, s. 14–41.

⁶² Fotografie 'Amra Chālida v příloze P. 3.

⁶³ W. Lutfī, *Al-du'āt al-ḡudud: taḥlil iḡtimā'ī* [Noví kazatelé...sociální analýza], s. 48.

společnosti. Ať už šlo o sběr oblečení pro potřebné, boj proti negramotnosti, společné modlení v mešitě či půl hodinové cvičení denně, mladí lidé se společnými silami podíleli na proměně své společnosti. Proto bývá někdy 'Amr Chālid označován za společenského reformátora, a ačkoliv bývá ve většině prací označován jako apolitický a on sám sebe takto prezentuje, sehrál obrovskou roli v egyptské lednové revoluci a dá se očekávat, že sehráje velkou roli na nadcházející egyptské politické scéně. Jeho první porevoluční nenáboženský pořad se jmenuje „Bukra Aḥla“, neboli v egyptské hovorové arabštině „Lepší zítřek“. Chālid tímto pořadem jasně dává najevo své politické aspirace: V první polovině pořadu se svým hostem, pokaždé jiným kandidátem na prezidenta, diskutuje o současné politické situaci v Egyptě a v druhé polovině pořadu se soustředí na sociální změnu. Jeho nejnovější pořad v ramadánu 2011 se věnuje příběhům velkých islámských osobností a příkladům, jak lze jejich příklad přenést do našich životů.

Přestože Chālid promlouvá k muslimské ummě obecně, dá se vysledovat jeho specifické zaměření na dvě skupiny – mladé lidi v arabském světě a druhou a třetí generaci mladých muslimů v Evropě. Někteří autoři jako Wā'il Lutfī mají za to, že jeho cílovou skupinou jsou zejména mladé ženy a muži, pocházející z vyšší společenské střední třídy, kteří jsou dobře vzdělaní a pracovně úspěšní, protože to jsou ti lidé, kteří vytvoří v budoucnu elitu egyptské společnosti.⁶⁴

V tomto ohledu se s Wā'ilem Lutfīm nedá než souhlasit: Chālidovo zaměření na mladou egyptskou elitu je velmi patrné na tématech, které volí a způsobu, kterým své publikum oslovuje.

Abū Hajba, producent islámských pořadů, který stál i za prvním pořadem 'Amra Chālida, říká: „*'Amr Chālid a další uspěli v tom udělat z náboženství něco „chic“, něco „wow“*“,

⁶⁴ Lutfī, *Al-du'āt al-ḡudud: taḥlil iḡtimā'ī* [Noví kazatelé...sociální analýza], 2005, s. 14.

předtím si lidé mysleli, že být náboženským je jen pro prosté lidi, pro chudé.“⁶⁵

‘Amr Chālid ve svých programech mluví o výletech do Evropy, povídání na chatu, nebezpečí rychlých aut a jiných záležitostech, které jsou pro většinu obyčejných Egyptanů vzdáleným snem. Francouzský sociolog Patrick Haenni věří, že jednou z nejvýznamnějších příčin Chālidova úspěchu je právě fakt, že jeho diskurz schvaluje bohatství a propaguje protestantskou etiku sociální zodpovědnosti úspěšných vrstev. ‘Amr Chālid říká, že člověk může být šťastný nejen v posmrtném životě, ale i v životě na tomto světě. Možná mu Bůh dá lepší práci a bohatství. Říká, že člověk by měl usilovat o to být úspěšný a bohatý, aby mohl být druhým příkladem.⁶⁶ V jednom ze svých televizních kázání v pořadu „Islāmunā“, tedy „Náš islám“, na téma „Ambice“ ‘Amr Chālid vysvětluje, že není nic špatného na tom být ctižádnostivý a toužit po materiálních radostech tohoto světa.⁶⁷

‘Amr Chālid volá po obnově muslimských hodnot v životě jedince a nejvýznamnějším bodem v jeho kázáních a zároveň tím, co jej odlišuje od ostatních kazatelů, je jeho volání nejen po spirituální obnově, ale také důraz na tvrdou práci, disciplínu, vědecké vzdělání, sport a jiné, jako způsob léčby muslimské společnosti.

I když se ‘Amr Chālid může jevit jako reformátor, v otázce žen nadále zůstává poměrně konzervativní. Je zastáncem ženského zahalení, zdůrazňuje, že hlavní úlohou ženy je výchova dětí, ale má za to, že poté, co žena splní tuto povinnost, může se plně věnovat své kariéře.

⁶⁵ Y. Moll, „Islamic Televangelism: Religion, Media and Visuality in Contemporary Egypt“, *Arab Media & Society* 10 (2010): 1–14.

⁶⁶ P. Haenni, H. Tammam, „Egypt’s Air-Conditioned Islam“, *Le Monde Diplomatique* [online]. September 2003, [cit. 2011-08-06]. Dostupný online: <<http://mondediplo.com/2003/09/03egyptislam>>.

⁶⁷ DVD z cyklu Islāmunā [Náš Islám], díl 7. Tumūh [Ctižádnost], Pro.Tec Media 2005.

„Chtěl jsem ukázat, že náboženství by mělo být vnímáno celistvě, muslimská žena by měla být úspěšná v životě, mít dobrou morálku a také zůstat zahalená.“⁶⁸

Je velkým bojovníkem za zapojení žen jako aktivních členek společnosti. Ženy by se měly podílet na utváření společnosti stejně jako muži. Důkazem jeho postoje je aktivní zapojování žen v jeho pořadech a také tým, se kterým se vydal na mezinárodní konferenci do Kopenhágu, který byl z velké části tvořen ženami. Jelikož hlavní základnu Chālidova publika tvoří ženy, vyznačují se Chālidova kázání inovativním zájmem o ženu a témata, která ženy zajímají. Chālid mluví o příbězích žen Proroka, zahalování a roli ženy ve společnosti.

Co se týče jeho přístupu k Západu, vidí v něm některé inspirativní hodnoty, které by muslimové měli převzít, jako například správné využití času a důraz na vzdělání. Ve své známé přednášce pro muslimy žijící na Západě „Mezi integrací a introverzí“ se zmiňuje o dvou typech muslimů na Západě. První typ je podle něj introvert, který se plně straní společnosti, kterou vidí jako hříšnou. A druhý typ se naopak plně asimiluje, zapomíná na své islámské kořeny, a následuje západní hodnoty úplně ve všem. Chālid vidí alternativu v ideálním třetím typu, který si zachovává svou muslimskou identitu, ale zároveň je plnohodnotným a konstruktivním členem společnosti. Je praktikujícím muslimem, který se podílí na vytváření lepší západní společnosti a jehož cílem je zlepšit obraz islámu a muslimů.⁶⁹ Při svém pobytu v Anglii 'Amr Chālid obhájil svůj doktorát s prací na téma *Islám a soužití s ostatními*.

'Amr Chālid nevydává fatvy, neodpovídá na legální otázky, ale mluví o záležitostech, které jsou relevantní pro život věřících, vypráví příběhy o proroku Muḥammadovi, ve

⁶⁸ G. Shahine, „Preaching with Passion“, *Al-Ahram Weekly on-line*.

⁶⁹ 'A. Chālid, *Between Integration and Introversion* [online], 2007, [cit. 2011-07-29]. Dostupné online: <<http://amrkhaled.net/articles/articles542.html>>. Přepis slavné Chālidovi přednášky, kterou poprvé přednesl v Berlíně.

kterém spatřuje věčný vzor pro lidstvo, a o způsobech, kterými muslimská mládež může přispět k lepšímu světu. 'Amr Chālid není reformátorem na teologickém poli, ale snaží se vylepšit islám v praktickém smyslu a pomáhat lidem aplikovat náboženské hodnoty ve svých životech.

Krämer a Schmidtke v knize o náboženské autoritě v muslimské společnosti zdůrazňují, že tradiční učenci v žádném případě nezmizeli, ale vedle nich a často v konkurenci s nimi se objevili jiní představitelé odlišných názorů a forem vyjadřování.⁷⁰ V Egyptě tradiční učenci nadále udržují svoji autoritu zejména mezi nižší egyptskou třídou, které hladce oholený a moderně oblečený 'Amr Chālid tolik neimponuje, nedochází tam k oné vyžadované identifikaci s kazatelem a ani témata, o kterých 'Amr Chālid často káže, nejsou této třídě blízká. Těžké životní podmínky v Egyptě a útrapy, které Egyptřany z nižší sociální třídy dennodenně sužují, dávají spíše prostor striktním výkladům islámu a kázáním o příštím životě, ve kterém se budou mít dobře. Jak mi jedna z respondentek řekla: „*Každý člověk potřebuje odlišný typ dā'wa.*“

At' už vnímáme 'Amra Chālida jako charismatického kazatele, který započal novou éru v islámském kázání, nebo jako „televangelistu“, který se snaží na kázání vydělat peníze, a nebo obojí, jedno je jisté – 'Amr Chālid navždy změnil podobu islámských televizních pořadů.

Současné islámské satelitní kanály se snaží přitáhnout pozornost nejen praktikujících muslimů. Přinášejí celou řadu nových programů: od vaření, pořadů o cestování přes seriály až po islámské „talk show“, které nemusí být nutně o islámu, ale musí zachovávat islámské hodnoty a poselství a zároveň být zábavné a schopné konkurovat sekulárním zábavným pořadům.

⁷⁰Krämer, Schmidtke, *Speaking for Islam*, s. 27.

⁷¹Z. al-Sayed, „Da'wa for Dollars: A New Wave of Muslim Televangelists“, *Arab Insight: Emerging Social & Religious trends* 2.1 (2008): 21–28.

3.2. Následovníci Amra Chāida

Noví kazatelé otřáslí egyptskou náboženskou scénou. Nejen že využívají masmédií, ale často je používají k tomu, aby vyjádřili poselství, které často zní spíše jako sekulární návod na to, jak vést lepší život než jako náboženská kázání. Jako výsledek interakce mezi neoliberalismem a náboženským revivalismem se vyvinul kolem těchto nových kazatelů prosperující průmysl. „*A islám v Egyptě stejně jako křesťanství na Západě se staly rovným dílem vírou a zbožím.*“⁷¹

Moez Masoud⁷² je mladý 33letý kazatel, pocházející z vlivné egyptské rodiny. Vystudoval ekonomiku na Americké univerzitě v Káhiře a ke kazatelství se dostal téměř náhodně. Moez Masoud byl typickým studentem Americké univerzity, pil alkohol, nedomlil se, chodil na párty a stýkal se s dívkami. Změna nastala po mnoha šokujících událostech, které nastaly v jeho životě. Po smrti tří blízkých přátel a zjištění, že má rakovinu a musí podstoupit životu nebezpečnou operaci, uzavřel úmluvu s Bohem, že se obrátí na správnou cestu. I když několikrát selhal, z mladíka, který neuměl číst Korán v arabštině, a aby mu porozuměl musel číst anglický překlad, se stal člověk, který se pravidelně modlí a umí Korán zpaměti.⁷³ Masoud svůj životní příběh velmi obratně používá při svých kázáních. Když to dokázal on, každý může být zbožný.

Moez Masoud ve svých kázáních mluví o tématech, která mládež zajímají. A Moez rozhodně není odtržen od svého publika, rozumí jejich problémům a naslouchá jim.

⁷¹ Z. al-Sayed, „Da`wa for Dollars: A New Wave of Muslim Televangelists”, *Arab Insight: Emerging Social & Religious trends* 2.1 (2008): 21–28.

⁷² Fotografie Masouda v příloze P. 4.

⁷³ L. Wise, „Interview with Moez Masoud, Host of ART’s English-Language Islamic Talk Shows”, *Transnational Broadcasting Studies* [online] 15 (2005). [cit. 2011-08-05]. Dostupné online: <<http://www.tbsjournal.com/Archives/Fall05/Masoud.html>>.

Mluví o lásce, o potřebě být soucitní s homosexuály a nutnosti být tolerantní k nemuslimům. Svá kázání prokládá referencemi na slavné zahraniční kapely (Pink Floyd a Iron Maiden). Pro západně vzdělané muslimy středních a vyšších tříd je snadné se s Masoudem identifikovat.

Mladá studentka jedné z prestižních káhirských univerzit, Salma, mi řekla: „*Masoud je asi jediný, kterého posloucháme. Víme, že nám rozumí a že je jedním z nás.*“

Moez Masoud tvrdí, že islám trpí „*krizí interpretace*“, a že ve skutečnosti „*neexistuje rozdíl mezi opravdovým islámem a moderním světem.*“⁷⁴ A Moez Masoud se snaží tuto myšlenku neustále lidem připomínat ve svých pořadech. Ve svém nejnovějším pořadu, který začal být vysílán tento ramadán a který nese název „*Thawra 'ala nafs*“ tedy „*Revoluce duše*“, se snaží vysvětlit Egyptanům, že fakt, že svrhli špatnou vládu, nestačí, musí pokračovat a snažit se odstranit „*špatného vládce, který sedí na jejich srdci... duši, která je nutí být sobeckými, nevzpomínat na Boha a lhát...*“ Přirovnáním nedávné egyptské revoluce k revoluci mnohem důležitější, vítězstvím nad sebou samým, Masoud spojuje náboženství s reálným světem.

Nejznámější video, které lidé sdílejí na internetu a na Youtube jej zhlédlo na statisíce lidí, je pětiminutové a velmi emotivní. Masoud v něm zdůrazňuje potřebu vzájemného poznání, porozumění a dialogu mezi náboženstvími, lidmi a národy. Video je částí Masoudova proslovu na konferenci, která byla svolána po událostech, jež nastaly po zveřejnění kontroverzních dánských karikatur proroka Muḥammada. 'Amr Chālid a Moez Masoud společně s 25 mladými muslimy, vybranými skrze internetové stránky 'Amra Chālida, se vydali do Dánska, aby vedli dialog s dánskou mládeží. A sám Moez Masoud k tématu dialogu na svých internetových stránkách říká: „*Snažím se zasvětit svůj život hlubšímu porozumění mezi lidmi, dětmi Adama... Cítím, že my všichni lidé na této Zemi toho máme až příliš společného, než abychom strávili celý náš čas na Zemi*

⁷⁴L. Wise, „Interview with Moez Masoud“, (2005).

odlišováním se a bojem.“⁷⁵

V rozhovoru pro Transnational Broadcasting Studies Masoud uvedl: „*Sám sebe vnímám spíše jako muslimského myslitele. Mým posláním je znovu představit koncepty ortodoxního, klasického islámu s hlubokým porozuměním jejich spirituálního jádra a pomoci lidem, aby sloučili moderní život s tradičním učením.*“⁷⁶ V rozhovoru také uvádí, že preferuje označení *dā'ī*, protože se mu zdá přesnější. „*Dā'wa znamená volat, zvat. To více sedí na to, co se snažím dělat... ale také slovo kazatel nese spoustu ne vždy pozitivních konotací.*“⁷⁷

Moez Masoud se na rozdíl od 'Amra Chālida snaží dosáhnout skutečného islámského vzdělání, vzdělává se tradiční cestou, studuje u různých učenců, mezi kterými je i velký muftī al-Azharu, Alī Ğum`ā.

Co se týče jeho vztahu s 'Amrem Chālidem, říká, že v počátku chodil na jeho přednášky a poslouchal jej v době své proměny. Je překvapený, jak se později v životě on i 'Amr Chālid octli na podobné cestě, i když se snaží zdůraznit odlišnost svého kázání od Chālidova.⁷⁸

Moez Masoud se zaměřuje na vrstvu lidí, která není primárně náboženská, a ze své pozice bývalého studenta Americké univerzity v Káhiře, pocházejícího z rodiny vyšší třídy, si získává autoritu právě smetánky egyptské společnosti. Tuto vrstvu společnosti přitahuje na Moezovi Masoudovi jeho dobrý vzhled a americké vzdělání a jsou ochotni ho poslouchat zejména proto, že je neodsuzuje a rozumí jim i jejich problémům.

⁷⁵ Čerpáno z Masoudovi osobní internetové stránky:
<<http://moezmasoud.com/en/acategories/categories15.html>>

⁷⁶ Wise, „Interview with Moez Masoud“, 2005, [cit. 2011-08-05].

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Ibid.

Moez Masoud se proslavil zejména svým televizním pořadem, jehož vysílání začalo v roce 2007 a který nesl jméno „At-tarīq As-saḥ” (Správná cesta). Pořad byl natáčen v různých městech včetně Londýna, Káhiry a Istanbulu. Přičemž Masoud nevynechal témata, o kterých se v tradičních kruzích mlčí: drogy, alkohol, homosexuální vztahy apod. Masoud ve svém projevu vždy kombinuje své porozumění islámským vědám a znalost Koránu s příklady z amerických filmů, západní kultury a filozofie.

Masoudovo „bilingvní vzdělání a cestování po zemích světa s cílem mluvit k nemuslimskému i muslimskému publiku přidává na jeho obrazu kosmopolitního *dā'īho*, který se pohybuje mezi různými realitami a zakládá svoji *dā'wa* na eklektickém chápání nábožensví. Jeho pořady jsou součástí mezinárodního prostoru a nutí své publikum představovat si sebe sama jako součást globální muslimské mládeže, čelící různým výzvám, ale sdílející stejný cíl, totiž vyzdvižení svých zemí k modernitě inspirované náboženstvím.“⁷⁹

Slova Nabila Echchaibiho potvrzuje fakt, že dva z Masoudových velmi úspěšných programů byly natočeny v angličtině, jmenovitě: „Podobenství v Koránu“ a „Schodiště do ráje.“ V těchto pořadech se zaměřil na muslimy, kteří žijí na Západě a mají problémy s aplikováním a porozuměním islámu.

Moez Masoud ve svých kázáních často mluví o srdci, lásce k Bohu a o tom, že vnitřní forma uctívání Boha je důležitější než její vnější projevy. Jeho kázání jsou vždy velmi intimní a opravdová a prokládá je krásně znějícími recitacemi Koránu. Moez Masoud oslovuje velmi úzkou skupinu lidí, vzhledem k jazyku a tématům, které volí, je obyčejným Egyptanům velmi vzdálen a téměř ho neznají, naopak egyptská smetánka Masouda zbožňuje.

⁷⁹ N. Echchaibi, „From Audiotapes to Videoblogs: The Delocalization of Authority in Islam”, *Median Anthropology Network* (2009): 1–31.

Kromě Masouda se na egyptské kazatelské scéně proslavila spousta dalších kazatelů, jako například Mustafa Hosnī, který otevřeně označuje 'Amra Chālida za svého učitele, a stejně jako on vystudoval ekonomiku na káhirské univerzitě. Poté získal diplom z Institutu pro přípravu kazatelů, ale původně byl obchodním prodejcem. Mustafa Hosnī říká: „*Lidem se líbí kazatelé jako já, protože chtějí náboženská řešení pro dennodenní problémy, ne někoho, kdo jim káže o posmrtném životě.*“⁸⁰

Každý rok roste číslo arabských satelitních kanálů o islámu. Nárůst lidí, kteří se snaží prezentovat islám v médiích, možná souvisí s tím, že média jsou obrazem proměny egyptské společnosti samotné. Egyptská společnost prodělala náboženské obrození a domnívám se, že proměna médií a islámského kázání, ke které došlo v posledních deseti letech, je přirozeným vývojem, souvisejícím s rozšířením vlivu masmédií, vzrůstající religiozitou mezi Egyptany a odpovědí kazatelů na potřeby lidí.

⁸⁰ J. Fleishman, „Beach, BBQ and the Koran“, *Los Angeles Times* [online] December (2008) [cit. 2011-08-05]. Dostupné online: <<http://articles.latimes.com/2008/dec/31/world/fg-egypt-preachers31>>.

4. Nový fenomén kazatelek

I když podle islámského učení je kázat islám povinností jak pro muže, tak pro ženy, byla tato činnost donedávna výhradně mužskou výsadou a před padesáti lety bychom v Egyptě těžko hledali ženu kazatelku. V posledních letech se však společnost začíná proměňovat a ženy se snaží být jejími aktivními členkami a podílet se na veřejném životě. Společně se šířící se religiozitou ve střední a vyšší vrstvě roste i počet žen, které se vydávají ze svých domovů a hledají islámské vzdělání, kurzy výkladu Koránu či se účastní různých aktivit organizací, které pomáhají potřebným.

I přesto, že kazatelky v Egyptě nedosáhly takové mediální slávy jako jejich mužské protějšky a ty, které mají své vlastní televizní programy, lze v celém arabském světě spočítat na prstech jedné ruky, domnívá se Wā'il Lutfī, že islámské kazatelky jsou v současné egyptské společnosti jedním z „*nejvlivnějších a nejrozšířenějších fenoménů*.“⁸¹

Musíme se však zeptat, co je příčinou, která stojí za rozdílným vývojem ženského a mužského kazatelství. Wā'il Lutfī zmiňuje možnou nechuť žen kazatelek mít mužské publikum či některé striktní výklady islámu, které chápou ženský hlas jako 'awru.⁸² Domnívám se, že nedostatek ženských kazatelských „hvězd“ je jen záležitostí dalšího vývoje a brzy budeme vídat ženy kazatelky na satelitní televizi mnohem častěji. Za posledních deset let se událo na poli ženského kazatelství hodně změn. Al-Azhar otevřel dvouletý kurz určený speciálně pro kazatelky a také byl otevřen na al-Azharu nezávislý Institut pro přípravu kazatelek. V televizi se již delší dobu objevuje Su'ād Sālih, která ve svém pořadu „Ženské fatwy“ vydává náboženská rozřešení různých otázek. Su'ād Sālih je jednou z nejdůležitějších ženských autorit na al-Azharu, sama sebe označuje jako feministku, která bojuje za práva žen, která jim islám přirozeně dává. V rozhovoru pro

⁸¹ Lutfī, *Al-du'āt al-ġudud: taḥlil iġtimā'ī* [Noví kazatelé...sociální analýza], 2005, s. 140.

⁸² 'Awra je termín, který se v islámu používá k označení intimních partií, které by měly být skryty. Někteří radikální učenci považují za 'awru i ženský hlas.

Transnational Broadcasting Service Sālih uvádí: „*Feminismus není západní termín nebo myšlenka. Islám vyzýval ženy od začátku, aby se zapojovaly.*“⁸³ V patriarchální egyptské společnosti však Sālih nadále bojuje s lidmi, kteří tvrdí, že ženě nenáleží vydávat fatwy, a i po několika letech snažení o dosažení oficiálního titulu muftí je neúspěšná. Zatímco Sālih přiznává, že je pro ženu náročné získat dostatečnou zkušenost nutnou pro vydávání fatew, trvá na tom, že je to možné za určitých podmínek: „*Musí znát Korán, Sunnu (Prorokovy tradice), islámské právo a nesmí být fanatická v určitém právu. Musí být umírněná; islám je umírněný.*“ Z tohoto důvodu si také Sālih myslí, že „*pouze dvě ženy v Egyptě jsou dostatečně kvalifikované na to, aby vydávaly fatwy,*“⁸⁴ čímž má namysli sebe a svoji kolegyni al-Kahlawī. O nových kazatelkách, z nichž celá řada bývala herečkami, které později začaly nosit šátek, říká: „*Ony mohou kázat pouze o obecných tématech, jako je život Proroka a etické otázky v islámu.*“⁸⁵

Vedle Su'ād Sālih se na televizních obrazovkách pravidelně objevuje Dr. Abla al-Kahlawī, 65letá kazatelka, která získala doktorát z islámských studií na univerzitě al-Azhar, a v současné době působí nejen jako kazatelka, ale i jako profesorka Šāri'y (islámského práva) na univerzitě al-Azhar. Abla al-Kahlawī se nedá zařadit do skupiny kazatelek tradičních ani nových, je podobně jako Sālih někde na pomezí. Fakt, který je řadí mezi tradiční kazatelky, je, že prošly oficiálním vzděláním na al-Azharu. Mezi nové kazatelky je naopak řadí témata, o kterých mluví, jakým způsobem se zasazují o práva žen a také to, že pro svá vystoupení stále více používají média. Al-Kahlawī vystupuje většinou celá zahalená v bílém oblečení⁸⁶ a se svým laskavým úsměvem se zabývá tématy, která se týkají žen a jejich problémů, vypráví příběhy ze života důležitých muslimek a podílí se na charitativních činnostech. 'Abla al-Kahlawī je stálou hvězdou

⁸³ S. Otterman, „Fatwas and Feminism: Women, Religious Authority, and Islamic TV“, *Transnational Broadcasting Studies* [online] 16 (2006). [cit. 2011-08-05] Dostupné online: <<http://www.tbsjournal.com/Otterman.html>>.

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Fotografie al-Kahlawī v příloze P. 5.

islámských pořadů, své publikum si získala zejména díky skvělým znalostem islámského práva a pořadům, jako je „al-Hajāt w ad-dín“, který se velmi podobá al-Qaraḏāwīmu pořadu „al-Šārī‘a wa al-hajāt“ a do kterého diváci volají se svými dotazy. Jedna z tradičních ženských kazatelek v rozhovoru pro islamtoday.net uvedla jeden z důvodů, proč jsou ženské kazatelky oblíbené: *„Když žena káže o islámu jiným ženám, je schopna se do nich vcítit a rozumí jejich problémům mnohem lépe. Dokáže být mnohem přesvědčivější a má na ženy větší vliv, zejména v otázkách, o kterých ženy nemohou s muži svobodně diskutovat. Pokud ženská kazatelka dobře rozumí lidem a má vhodné islámské vzdělání, může mít vliv na ženy ve všech oblastech života.“*⁸⁷

Vedle představitelky tradičních autorit al-Azharu se na egyptské scéně objevila velká skupina žen, které jsou součástí laické veřejnosti, většinou podobně jako noví kazatelé vlastní pouhý diplom z Institutu pro přípravu kazatelů a vydaly se na dráhu kazatelství. Jedna část této skupiny vystupuje v médiích. Jedná se o bývalé herečky či zpěvačky, které se v určité fázi svého života navrátily na „správnou cestu“ a zanechaly své neislámské kariéry. Tyto bývalé herečky a zpěvačky se později vrátily na televizní obrazovky, ale jinak než je jejich publikum znalo, zahalené v nejmodernějším oblečení pro muslimky, v barevném šátku, který s oblečením ladí, a v křesle ženy, která ostatním káže o tom, jak by si měly vzít příklad ze života Proroka či jakým způsobem zamezit rozvodu.

Na počátku začaly ženské kazatelky působit v mešitách a v islámských salónech, které Wā‘il Lutfī popisuje následovně: *„Lidé, kteří se účastní islámských salónů, jsou věřící, kteří se scházejí na soukromých místech, daleko od veřejnosti, aby si poslechli kázání o jejich náboženství.“*⁸⁸ Existují také kritici tohoto fenoménu, kteří jej označují za přetvářku bohatých lidí, kteří se chtějí ukázat jako věřící.

⁸⁷ M. Muhsin, „Why We Need More Women as Islamic Preachers“, *Islamtoday* [online], 03/07/2007. [cit. 2011-08-07]. Dostupné online: <<http://en.islamtoday.net/artshow-432-3119.htm>>.

⁸⁸ Lutfī. *Al-du‘āt al-ḡudud: taḥlil iḡtimā‘ī* [Noví kazatelé...sociální analýza], 2005. s.119.

Ženy pocházející z dobrých kruhů zvou své přítelkyně na kázání či lekci Koránu k sobě domů, pokud se jedná o lekce večerní, jsou většinou spojené s večeří. V Káhiře existují tisíce kazatelek, které působí v těchto islámských salónech a káží pro egyptskou ženskou smetánku o tom, jak by měly naplnit své životy činností pro Boha a Jeho uctíváním. V posledních letech v Egyptě vzniklo na tisíce ženských charitativních organizací a je zřetelné, že kazatelky, které se v médiích objevují, jsou pouhou špičkou ledovce. Mnohem větší část nových kazatelek je médiím neznámá.

Důvodem, proč na sebe „roucho“ kazatelek berou zejména ženy vyšší střední vrstvy, je možná jejich potřeba vymanit se z prostředí svých domovů a z pocitu, že nejsou pro tuto společnost ničím užitečné. Egyptské ženy vyšší střední a vyšší třídy ve většině případů nepracují, a tak ačkoliv jsou tyto ženy často nositelky titulů v různých oborech a mají spoustu nevyužitých schopností, sedí doma. Vydávají se proto směrem kazatelství či jiných služeb společnosti, které jim dávají možnost využít svých schopností a formovat egyptskou společnost.

Ve své knize Lutfi popisuje příběhy kazatelek, se kterými vedl rozhovor. Většina těchto žen vypráví, jak dříve žily život plný nakupování, cestování po Evropě a návštěv salónů a následně v jejich životě nastala situace, která je přivedla na cestu k Bohu, a ony se daly na kurzy recitace Koránu či se přidaly do některého z mešitových kroužků a později začaly kázat.⁸⁹

Mağda Amīr káže o islámské legislativě, pěti pilířích islámu, manželství, právech žen apod. v jedné z káhirských mešit. Amīr získala licenci kázat po dvouletém studiu. V rozhovoru pro BBC uvádí: „*Moje kázání se zabývá ženskými záležitostmi, věcmi, na které se ženy nemohou zeptat šajcha. Otevřeně s nimi mluvím i o sexuálních tématech – menstruaci, problémy menopauzy, co dělat, když žena nedosáhne uspokojení... Hodně žen se velmi stydí, ale já jim říkám: Nestyd' se, je to tvoje právo. Některé otázky nemohou být*

⁸⁹ Lutfi, *Al-du'āt al-ğudud: taḥlil iğtimā'ī* [Noví kazatelé...sociální analýza], s. 148–156.

zodpovězeny muži. Cítím, že to je moje poslání. Doufám, že jsem vzorem pro tyto ženy.“⁹⁰

Jiné nové kazatelky, jejichž tváře lze vidat na televizních obrazovkách, jsou: bývalá herečka Mona Abdul-Ghānī či Hanān Turkī⁹¹ nebo právnička Malaka Zerar, která sní o pořadu, jenž by se podobal slávnému americkému pořadu „Oprah Winfrey show“⁹², ale založenému na islámských hodnotách. Ačkoliv ženské kazatelství v Egyptě je zatím v počátcích, v jiné islámské zemi Malajsii se v současné době připravuje reality show s názvem „Sāliha“, což je soutěž o nejlepší ženskou kazatelku. Dá se tedy předpokládat, že v budoucnu bude situace ženských kazatelek v Egyptě podobná a jejich výskyt na televizních obrazovkách bude mnohem častější.

⁹⁰ H. Pelham, „Muslim Women Preachers“, *BBC NEWS*. Dostupné také online: <http://news.bbc.co.uk/2/shared/spl/hi/picture_gallery/06/middle_east_muslim_women_preachers/html/1.stm>.

⁹¹ Viz. fotografie v příloze P. 6

⁹² N. El-Hennawy, „Women Preachers Join Religious Debate on Satellite TV“, *Transnational Broadcasting Studies* 13 [online] (2005). [cit. 2011-08-05]. Dostupné online: <<http://www.tbsjournal.com/Archives/Spring05/hennawi.html>>.

Závěr

Ačkoliv jsem se zabývala poměrně novým fenoménem, o kterém existuje na současné vědecké scéně pouze omezená literatura, pokusila jsem se zasadit nového islámského kazatele do kontextu a osvětlit přitažlivost nových kazatelů pro egyptské publikum a zmapovat jejich vliv na egyptskou náboženskou scénu.

V průběhu práce se zdroji, rozhovorů s egyptskou mládeží a rozborů rozhovorů s novými kazateli se jasně ukázala změna vnímání autority mezi mladými Egyptřany. Ti na rozdíl od svých rodičů neodvozovali autoritu kazatele od jeho oficiálního islámského vzdělání a pozice v rámci státní náboženské instituce al-Azharu, ale od samotného faktu, že kazatel je „jedním z nich“, že stejně jako oni nevedl vždy spořádaný islámský život, že také dělá chyby, že je mladý jako oni a rozumí jejich problémům. To všechno byly pro mladé Egyptřany důvody, aby na jejich základě připsali kazateli autoritu.

I když se zdá, že tradiční kazatelé nemají mladé generaci co nabídnout a v souboji s novými kazateli o náboženské publikum jasně prohrávají, není tomu úplně tak. Zdá se, že někteří učenci z al-Azharu pochopili důležitost médií v boji o věřícího, například učenec z al-Azharu Chālīd al-Ĝundī spustil svou vlastní satelitní televizi a chystají se další projekty. Navíc starší generace Egyptřanů nadále upřednostňuje tradiční kazatele. Zdá se, že tradiční kazatelé reagují na difuzi náboženské autority tím, že se snaží o modernizaci svých prostředků a o přizpůsobení potřebám věřících. Otázka, na kterou jsem však nedokázala odpovědět, je, zda-li dokáží získat mladé publikum zpět na svoji stranu.

Domnívám se však, že se dá očekávat nárůst popularity nových kazatelů, jejichž počet bude nadále vzrůstat společně s nárůstem egyptských satelitních programů. Po nedávné egyptské revoluci lze již teď sledovat v egyptských televizních pořadech velikou proměnu. Díky větší svobodě slova, otevření a demokratizaci egyptských médií lze

očekávat vzrůstající roli nových kazatelů na egyptské nejen náboženské scéně.

Nejvýznamnější představitel nových kazatelů 'Amr Chālid tuto moji domněnku potvrdil: nejenže sehrál významnou roli při lednových demonstracích, ale po svržení vlády Mubāraka se zdá, že Chālid má politické aspirace.

Velmi mne zaujal fenomén kazatelek žen, o kterém toho víme velmi málo vzhledem k soukromému charakteru jejich kazatelství. Domnívám se, že fenomén kazatelek by si zasloužil samostatnou práci, a je zřetelné, že jejich vliv na egyptskou náboženskou scénu není zanedbatelný. V nadcházejícím období se také ukáže, zda-li se egyptské kazatelky vyrovnají svým mnohem známějším mužským kolegům, a osobně odhaduji, že egyptské kazatelky budou v budoucnu daleko častějším jevem na egyptských televizních obrazovkách než dříve.

Noví kazatelé nejsou pouze egyptským fenoménem, ale představitele tohoto proudu najdeme i v dalších arabských zemích, asijských islámských zemích i v muslimských menšinách na Západě, jedná se tedy o globální fenomén, který představuje moderní, umírněný islám, jenž se soustředí na etické hodnoty a sociální změnu. Dá se očekávat, že popularita těchto nových kazatelů bude nadále vzrůstat, proto by bylo přínosné do budoucna věnovat rozsáhlejší výzkum dopadu jejich kázání na vztahy s neislámským světem.

Seznam použitých zdrojů:

Pramen vydaný:

- *Korán*, překlad Ivana Hrbka, Praha: Odeon, 1991.

Citovaná literatura:

- Anderson, Jon V, Dale F. Eickelman, *New Media in the Muslim World: The Emerging Public Sphere*, Indiana: Indiana UP, 2003.
- Antoun, Richard T., *Muslim Preacher in the Modern World: A Jordanian Case Study in Comparative Perspective*, Princeton: Princeton UP, 1989.
- Bayat, Asef, „From Amr Diab to Amr Khaled“, *Al-Ahram Weekly On-line* 639 (2003), [cit. 2011-07-24]. Dostupné online: <<http://weekly.ahram.org.eg/2003/639/fe1.htm>>.
- Bayat, Asef, „Revolution without movement, movement without revolution: Comparing Islamic activism in Iran and Egypt“, *Comparative Studies in Society and History* 40 (1998): 136-169.
- Echchaibi, Nabil, „From Audiotapes to Videoblogs: The Delocalization of Authority in Islam“, *Median Anthropology Network* (2009): 1–31.
- Eickelman, Dale F., James Piscatori, *Muslim Politics*, 2nd edition with a new preface Princeton: Princeton UP, 2004, (1996¹).
- Fleishman, Jeffrey, „Beach, BBQ and the Koran“, *Los Angeles Times* [online] December (2008) [cit. 2011-08-05]. Dostupné online: <<http://articles.latimes.com/2008/dec/31/world/fg-egypt-preachers31>>.
- Gaffney, Patrick, *The Prophets' Pulpit: Islamic Preaching in Contemporary Egypt*, Berkeley: University of California Press, 1994.
- Gräf, Bettyna, „Islamonline.net: Independent, Interactive, Popular“, *Arab Media & Society* [online] 4 (2008). Dostupné online: <<http://www.arabmediasociety.com/?article=576>>
- Haenni, Patrick, Husam Tamman, „Egypt's Air-Conditioned Islam“, *Le Monde Diplomatique* [online]. September 2003, [cit. 2011-08-06]. Dostupný online: <<http://mondediplo.com/2003/09/03egyptislam>>.
- Hammond, Andrew, *Popular Culture in the Arab World: arts, politics and the media*,

Cairo: American University in Cairo Press, 2007.

- El-Hennawy, Noha, „Women Preachers Join Religious Debate on Satellite TV”, *Transnational Broadcasting Studies* 13 [online] (2005). [cit. 2011-08-05]. Dostupné online: <<http://www.tbsjournal.com/Archives/Spring05/hennawi.html>>.
- Hefner, Robert W., „Public Islam and the Problem of Democratization”, *Sociology of Religion* 62 (2004): 491–514.
- Hirschkind, Charles, *The Ethical Soundscape: Casette sermons and Islamic counterpublics*, Columbia: Columbia UP, 2006.
- Houtsma, M.Th. et al. (eds.), *E.J. Brill's Encyclopedia of Islam*. vol. IV. Leiden - New York - Köln: Brill Academic Pub, 1993, (1913¹)
- Chālid, 'Amr, „Between Integration and Introversion. Lecture given in Berlin [online]. 2007, [cit. 2011-07-29]. Dostupné online: <<http://amrkhaled.net/articles/articles542.html>>.
- Kepel, Gilles, *Bad Moon Rising: A Chronicle of Middle East Today*, London: Saqi books, 2003.
- Kepel, Gilles, *Muslim Extremism in Egypt: The Prophet and the Pharaoh*, Carolina: University of Carolina Press, 1985.
- Krämer, Gudrun, Sabine Schmidtke, *Speaking for Islam: Religious Authorities in Muslim Societies*, Leiden: Brill, 2006.
- Lutfī, Wā'il, *Al-du'āt al-ğudud: taḥlil iğtimā'ī [Noví kazatelé...sociální analýza]*, Káhira: Al-'usra Bookstore, 2005.
- Mîrhân, Muhsin, „Why We Need More Women as Islamic Preachers”, *Islamtoday* [online], 03/07/2007. [cit. 2011-08-07]. Dostupné online: <<http://en.islamtoday.net/artshow-432-3119.htm>>.
- Moll, Yasmin, „Islamic Televangelism: Religion, Media and Visuality in Contemporary Egypt”, *Arab Media & Society* 10 (2010): 1–14.
- Otterman, Sharon, „Fatwas and Feminism: Women, Religious Authority, and Islamic TV”, *Transnational Broadcasting Studies* [online] 16 (2006). [cit. 2011-08-05]. Dostupné online: <<http://www.tbsjournal.com/Otterman.html>>.

- Pelham, Holly, „Muslim Women Preachers”, *BBC NEWS*. Dostupné také online: <http://news.bbc.co.uk/2/shared/spl/hi/picture_gallery/06/middle_east_muslim_women_preachers/html/1.stm>.
- Peterson, Mark Allen, *Connected in Cairo: Growing Up Cosmopolitan in The Modern Middle East*, Indiana : Indiana UP, 2011.
- Polka, Sagi, „The Centrist Stream in Egypt and it`s Role in the Public Discourse Surrounding the Shaping of the Country`s Cultural Identity”, *Middle East Studies* 39 (2004), s. 41.
- Rock, Aaron, „Amr Chālid: From Da`wa to Political and Religious Leadership”, *British Journal of Middle Eastern Studies* 37 (2010): s. 15-37.
- Al-Qaraḏāwī, Jūsuf. *Kalimāt fī al-Wasatīja al-Islāmīja wa mu`ālimhā* [Slova o islámském středním proudu a jeho učitelích], Káhira: Dār aš-Šurūq, 2009.
- Al-Qaraḏāwī, Jūsuf, *Taqāfatunā bajna al-Infītāh wa al-Ingilāq* [Naše kultura mezi otevřeností a uzavřeností], Káhira: Dār Aš-šurūq, 2008.
- Al-Qaraḏāwī, Jūsuf , *Ummatunā bajna Qarnajn* [Naše umma mezi dvěma stoletími], Káhira: Dār Aš-šurūq, 2000.
- Al-Sayed, Zaied, „Da`wa for Dollars: A New Wave of Muslim Televangelists”, *Arab Insight: Emerging Social & Religious trends* 2.1 (2008): 21–28.
- Skovgaard-Petersen, Jakob „*The Global Mufti*” in B. Shabler, L. Stenberg, *Globalization and the Muslim World: Culture, Religion, and Modernity*, Syracuse: Syracuse UP, 2004.
- Shahine, Gihane, „Preaching with Passion”, *Al-Ahram Weekly on-line* [online] 614. [cit. 2011-08-06]. Dostupné online: <<http://weekly.ahram.org/2002/614/fe2.htm>>.
- Schleifer, Abdallah, „Interview with Sheikh Yusuf al-Qaradawi”, *Transnational Broadcasting Studies* [online] 13 (2004), [cit. 2011-07-28]. Dostupné online:<<http://www.tbsjournal.com/Archives/Fall04/interviewyusufqaradawi.htm>>.
- Skovgaard-Petersen, Jakob, Bettyna Gräf, *The Global Mufti: the phenomenon of Yūsuf al-Qaraḏāwī*. Columbia: Columbia UP, 2004.
- Wise, Lindsay, „Amr Chālid: Broadcasting the Nahda”, *Transnational Broadcasting*

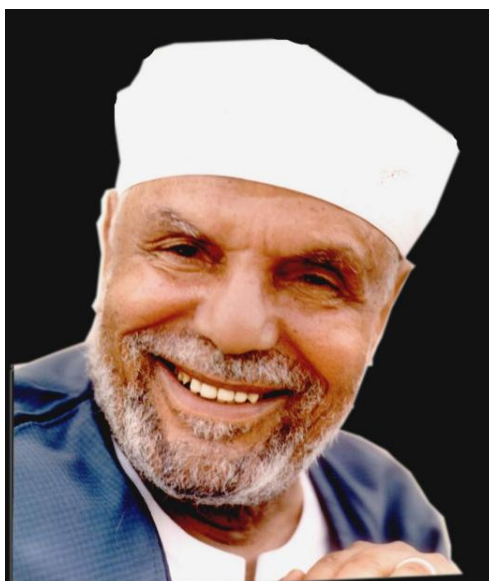
Studies 13 (2004) [online]. [cit. 2011-08-01].

Dostupné online:<<http://www.tbsjournal.com/Archives/Fall04/wiseamrChālid.html>>.

- Wise, Lindsay, „Interview with Moez Masoud, Host of ART’s English-Language Islamic Talk Shows”, *Transnational Broadcasting Studies* [online] 15 (2005). [cit. 2011-08-05]. Dostupné online:
<<http://www.tbsjournal.com/Archives/Fall05/Masoud.html>>.

Přílohy

P. 1 Šajch aš-Š'arāwī

P. 2 Šajch Jūsuf al-Qaraḏāwī oblečen v tradiční ġalabīji a al-azharském turbanu.

Příloha P. 3: Kazatel 'Amr Chālid

Příloha P. 5: Kazatelka 'Abla al-Kahlawī

Příloha P. 4 Moez Masoud při jedné ze svých přednášek

Příloha P. 6 bývalá herečka, která se dala na dráhu kazatelství Hanān Turkī

